

yenifikir

Uluslararası Akademik Fikir Araştırma Dergisi
International Journal of Academic Research and Ideas

Cilt / Volume: 13

Sayı / Issue: 26

Doç. Dr. Filiz ÇOLAK

Uşak Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih
Bölümü, filiz.colak@usak.edu.tr

Banu YÜCEL

Uşak Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü,
Dr. Öğrencisi, banuyucel@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0001-5526-2356>

<https://orcid.org/0000-0002-4483-4133>

**Türkiye Cumhuriyeti'nin
İlk İktisat Bakanı Hasan Saka ve
TBMM'deki Faaliyetleri (1923-1926)**

*The First Economy Minister of Republic
of Turkey Hasan Saka and His Activities
in TBMM (1923-1926)*

Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / The Date of Received: 18.02.2021

Kabul Tarihi / The Date of Accepted: 14.03.2021

Yayın Tarihi / The Date of Published: 28.07.2021

Atıf / Citation

Çolak F. & Yücel B. (2021). Türkiye Cumhuriyeti'nin İlk İktisat Bakanı Hasan Saka ve TBMM'deki Faaliyetleri (1923-1926), Yeni Fikir Dergisi, 13 (26), 01-17

Çolak F. & Yücel B. (2021). The First Economy Minister of Republic of Turkey Hasan Saka and His Activities in TBMM (1923-1926), The Journal of Yeni Fikir, 13 (26), 01-17

Bu makalede intihal programıyla benzerlik raporu alınmıştır.
In this article, a similarity report with the plagiarism program was received.

Türkiye Cumhuriyeti'nin İlk İktisat Bakanı Hasan Saka ve TBMM'deki Faaliyetleri (1923-1926)

Öz

Türkiye Cumhuriyeti'ni kuran Büyük Millet Meclisi'nin 23 Nisan 1920'de başlayan ilk dönemi birbirinden zorlu askeri ve siyasi olaylarla geçmiştir. Vatan topraklarının savunulması temelinde, dünya görüşü ve beklentileri birbirinden çok farklı mebusların özverili ve bir o kadar da çekişmeli geçen 3 yılın sonunda Meclisin yenilenmesi kararı, 1 Nisan 1923'te Esat (İleri) Efendi ve 120 arkadaşının verdiği önerenin kabulü ile alınmıştır. Seçimler sonrasında II.Meclis 11 Ağustos 1923'te açılmıştır. 2 Ağustos 1927'ye kadar faaliyet gösterecek bu Meclis, barışı sağlayan, Cumhuriyeti ilan eden, Türk devrimlerinin başlıcalarını hayata geçirerek savaşın yaralarını sarmaya çalışan önemli bir dönem olmuştur.

II.TBMM döneminin ve Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk yıllarının en önemli çalışma konularından birisi iktisadi konulardır. Bu nedenle de geçmişten gelen iktisadi sorunların çözümlenmesi ve yeni bir devleti inşa etmenin zorluklarının bilincinde olan Mecliste kurulan hükümetler içerisinde İktisat Vekâleti her zaman önemli bir yere sahip olmuştur. İktisadi konulardaki bilgi ve deneyimi ile I.Meclis'te de bakanlık görevinde bulunan Hasan Saka, yeni dönemde de II.TBMM'nin ve Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk İktisat Bakanı olarak yer almıştır. Trabzon milletvekili olarak uzun soluklu devam eden siyasi hayatında birçok kez bakanlık görevinde bulunan Saka, 1947-1949 arasında Başbakan olarak da görev yapmıştır.

Çalışmanın içeriğini, Hasan Saka'nın II. TBMM'de Fethi (Okyar) Bey kabinesinin V. İcra Vekilleri Heyeti'nde Mahmut Esat Bey'in istifasından sonra İktisat Vekilliğine getirilmesinden, İsmet İnönü Hükümetlerinde devam eden İktisat Vekilliği dönemindeki faaliyetleri oluşturmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Hasan Saka, İktisat, II. TBMM, Parlamento

The First Economy Minister of Republic of Turkey Hasan Saka and His Activities in TBMM (1923-1926)

Abstract

Successfully performing the National Struggle Period I founded the Republic of Turkey, Turkey's Grand National Assembly has passed stringent military and political examination from each of the first period, beginning on 23 April 1920. On the basis of the defense of the homeland, the decision to renew the Assembly was taken on April 1, 1923, with the acceptance of the motion of Esat (İleri) Efendi and 120 of his friends, after 3 years of selfless and controversial, with very different world views and expectations. After the elections, the Second Assembly was opened on 11 August 1923. This Assembly, which will operate until August 2, 1927, was an important period that ensured peace, declared the Republic and tried to heal the wounds of the war by implementing the main Turkish revolutions.

II.TBMM period of economic issues and the Republic of Turkey are one of the most important subjects of study in the first year. For this reason, the Ministry of Economics has always had an important place among the governments established in the Parliament, which is aware of the difficulties of resolving the economic problems of the past and building a new state. With knowledge and experience in economic matters in I.Parliament located in the ministry Hasan Saka, in the new era II.TBMM's been involved in, and the Republic of Turkey's first Minister of Economics. Saka, who served as a minister for many times in his long-term political life as a Trabzon deputy, also served as Prime Minister between 1947-1949.

The content of this study is based on the fact that Hasan Saka was appointed to the Deputy of Economics after Mahmut Esat Bey's resignation in the Deputy Executive Committee of the Cabinet of Fethi (Okyar) Bey at the Second TBMM and that he was the Deputy of Economy in the Governments under the chairmanship of İsmet İnönü constitute the activities.

Keywords: Hasan Saka, Economic, II. TBMM, Parliament

1. Giriş

30 Ekim 1918'de İtilaf Devletleri adına İngiltere ile Osmanlı Devleti arasında imzalanan Mondros Mütarekesi'nin ağır şartları Dünya Savaşı'nın galiplerine Osmanlı topraklarını kolaylıkla işgal etme fırsatını yaratmıştır. 14 Ekim'de imzalanması gereken bu mütarekeyi İngilizler, Musul ve Halep'i işgal etmek ve İstanbul'da kendi durumlarını güçlendirmek istedikleri için iki hafta geciktirmişlerdir¹. Mütarekenin hemen ardından da 15 Kasım 1918'de İngiltere'nin Musul'a girişiyle başlayan işgal dalgası kısa bir sürede Anadolu'nun birçok noktasına yayılmıştır.

İşgallere karşı Anadolu halkının başlattığı bölgesel direniş hareketleri, Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşlarının Anadolu'ya geçmesi sonrasında örgütlü bir harekete dönüşmüştür. Yerel kongreleri takiben Sivas'taki ulusal kongre sonrasında Heyet-i Temsiliye, Anadolu'daki harekete karşı düşmanca tavırlar sergileyen İstanbul'daki Damat Ferit Paşa Hükümeti'ne sert bir uyarı niteliğindeki bir telgrafı 12 Eylül 1919'da Sadrazama iletilmek üzere göndermiştir². Mustafa Kemal Paşa'nın bu girişimdeki amacı, Damat Ferit Paşa Hükümeti'ne bir an önce seçim kararı aldirabilmek için baskı yapmaktır³.

Sadrazama gönderilen bu telgraftan sonra Heyet-i Temsiliye, İstanbul'daki bütün devlet temsilciliklerine de bir muhtıra göndermiştir. Burada, "Hükümetin Kanun-ı Esasi'yi çiğnediği ve ulusal birlik akımına karşı Müslümanları birbirine kırdırmak için, ilişkilerin kesildiği, yoksa asayişin bozulacağı"na dikkat çekilmektedir. Ayrıca, barışın ancak halka dayanan bir hükümetle sağlanabileceği, bunu yapmanın İtilaf Devletleri'nin yüksek çıkarları gereği olduğu ve genel güvenliğin kongrece "suret-i kat'iyede tekeffül" edildiği bildirilmiştir⁴.

Heyet-i Temsiliye'nin bu adımıyla gücü sadece İstanbul ve çevresiyle sınırlı kalan Damat Ferit Paşa Hükümeti 23 gün sonra, 1 Ekim 1919'da istifa etmek zorunda kalmıştır. Yerine Anadolu'daki milli hareketle daha ılımlı ilişkiler kuracak olan Ali Rıza Paşa hükümeti kurulmuştur. Ali Rıza Paşa hükümeti, beklenildiği gibi Anadolu ile iletişim kurulması için kabineden bir bakan,

Salih Paşa'yı, görüşmeler için görevlendirmiştir. İki yönetimin temsilcileri 20-22 Ekim 1919'da Amasya'da bir araya gelmiş ve görüşmeler sonunda mebus seçimlerinin bir an önce yapılmasını kararlaştırmışlardır⁵.

Böylelikle seçim süreci başlamış ve Aralık 1919'daki genel seçimler sonucunda son Osmanlı Meclis-i Mebusan'ı olarak adlandırılacak olan Osmanlı parlamentosu 12 Ocak 1920'de, sağlık durumu bozuk olan Vahdettin'in yerine Sadrazam Ali Rıza Paşa'nın hazır bulunduğu bir törenle İstanbul'da, seçilen 169 mebusun⁶ 72 mebusun katılımı⁷ ile açılarak çalışmalarına başlamıştır.

İki ayı biraz aşan kısa ömrüyle bu meclisin yaptığı en önemli icraat, Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin de aldığı kararlara uygun olarak "Misak-ı Milli"yi bir beyanname ile ilan ve kabul etmesi olmuştur. Meclis'in 28 Ocak 1920 tarihli gizli oturumunda "Ahd-i Milli" olarak bütün mebuslara imzalatılan bu kararların basında yayınlanması ve yabancı parlamentolara bildirilmesine de 17 Şubat 1920 tarihli oturumunda karar verilmiştir⁸.

Osmanlı Parlamentosu'nda ulusal bir bildirin kabul edilmesi ve İstanbul'daki İngiliz görevlilerinden gelen raporlar, İngiliz Hükümeti'ni Türk milliyetçilerine karşı daha sert tedbirler alınması konusunda hemen harekete geçirmiştir⁹. Başkent'in resmen işgalinden önce hükümet değişikliği sağlanarak 3 Mart'ta Ali Rıza Paşa kabinesi istifa ettirilmiş, yerine hükümeti kurma görevi Salih Paşa'ya verilmiş O'da 8 Mart'ta kabinesi kurmuştur¹⁰. Ardından İngilizlerin kontrolündeki müttefik askeri birlikleri 15 Mart gecesi İstanbul Limanı'nı abluka altına almış, 16 Mart sabahından itibaren de İtilaf Devletleri İstanbul'u resmen işgal etmişlerdir¹¹.

18 Mart 1920'de, başkent'in işgalinden ancak iki gün sonra toplanabilen Meclis-i Mebusan'da, önce iki seçim tutanağının kabulü ve birkaç izin işlemi halledilmiştir. Ardından Sinop mebusu Rıza (Nur) Bey söz isteyip kürsüye çıkarak "Mevcut koşullar altında Meclis'in faaliyetlerini sürdürmesinin olanaksız hale geldiğini, bu görevin güven içinde yapılmasını sağlayacak bir ortam yaratılincaya kadar Meclis Genel Kurul toplantılarının ertelenmesini isteyen" bir konuşma yapmıştır¹². Rıza

¹ Kemal H. Karpat, *Kısa Türkiye Tarihi*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2012, s.11

² Sebahattin Selek, *Millî Mücadele*, c:I, Örgün Yayınları, 2. Basım, İstanbul, 1982, s.501

³ Kemal Atatürk, *Nutuk*, Ankara, ATAM Yayını, 1995, Hazırlayan Zeynep Korkmaz, s.98

⁴ Sina Akşin, *İstanbul Hükümetleri ve Millî Mücadele*, c:1, Kültür Yayınları, Ankara, 1998, s.561

⁵ Rıdvan Akın, *TBMM Devleti (1920-1923) Birinci Meclis Döneminde Devlet Erkları ve İdare, İletişim Yayınları*, 3. Baskı, İstanbul, 2014, s.42

⁶ Ahmet Demirel, *İlk Meclis'in Vekilleri, Millî Mücadele Döneminde Seçimler, İletişim Yayıncılık*, İstanbul, 2010, s.61

⁷ Mahmut Goloğlu, *1920 Üçüncü Meşrutiyet, Birinci Büyük Millet Meclisi, İletişim Yayıncılık*, İstanbul, 2014, s.54

⁸ Samet Ağaoğlu, *Kuvayı Milliye Ruhu, Birinci Türkiye Büyük Millet Meclisi*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2011, s.25 ; Hamza Eroğlu, *Türk Devrim Tarihi*, Senem Matbaası, Ankara, 1981, s.109

⁹ Sebahattin Selek, *age*, c:I, s.589

¹⁰ Ergun Aybars, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi I*, Ege Üniversitesi Yayınları, İzmir, 1986, s.194

¹¹ İhsan Güneş, *Birinci TBMM'nin Düşünce Yapısı (1920-1923)*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 1997, s.39

¹² Rıza (Nur) Bey'in konuşması şöyledir: "Efendiler, mühim bir an-ı tarihi yaşıyoruz. Bu devlet ve millet bu zamana kadar böyle büyük bir musibete duçar olamamıştır. Payitaht-ı Osmani ve Dar'ülhilafet-i İslamiye bugün ecnebi devletlerin işgali müsellahu altına geçmiş bulunuyor. Bunu mucib hiçbir hal mevcut değildir. Meclis-i Mebusan'ı Osmani tecavüze uğradı. Mebus arkadaşlarımızdan, Rauf, Vasıf, Faik ve Şeref Beyler ve

Bey'in konuşmasının ardından Bolu mebusu Hilmi Bey ve 16 arkadaşının imzalı önerge teklifi okutulmuş ve bu önerge oybirliğiyle kabul edilerek Meclis-i Mebusan'ın faaliyetleri belirsiz bir süre için ertelenmiştir¹³.

Başkent'in işgali üzerine hemen harekete geçen Mustafa Kemal Paşa, Ankara'da bir "Kurucu Meclis" in toplanması gerekliliğini açıkça belirten bir genelge yayınlamıştır.¹⁴ Genelgede, illerde ivedilikle seçimlerin yapılarak seçilen mebusların derhal Ankara'ya gelmesi istenmektedir. Ayrıca İstanbul Meclis-i Mebusan üyelerinden Ankara'ya gelebilecek olanlarının da yeni meclise mebus olarak katılabilecekleri de belirtilmiştir¹⁵.

10 Nisan 1920'den itibaren birçok mebus Ankara'da toplanmaya başlamıştır. Büyük Millet Meclisi için 66 seçim çevresinden 349 mebus seçilmiş olup İstanbul'dan (Malta'dan gelenler dâhil) gelen 88 mebus ile sayı sonraki yıllarda 437'ye ulaşmıştır. 34 mebus Meclis'e katılmadan istifa ettiğinden Birinci Dönem'in toplam mebus sayısı 403 olmuştur¹⁶. Bu sayılara rağmen Meclis'in 23 Nisan'daki açılışına ancak 115 mebus katılabilemiştir¹⁷.

23 Nisan 1920 Cuma günü öğleden sonra Büyük Millet Meclisi, tarihi ilk oturumunu gerçekleştirmiştir. Hakimiyet-i Milliye Gazetesi'nin 28 Nisan 1336 tarihli nüshasında bu tarihi gün şöyle anlatılmaktadır:

"Bir ay zarfında ve fevkalade bir surette icra kılman intihabat neticesinde teayyün eden mebuslar peyderpey Ankara'da toplanıyorlar, işgal ve esaret altına geçen ve dehşetli bir tazyik altına alınan İstanbul'dan kaçabilen diğer mebuslar dahi yine Ankara'da onlara iltihak ediyorlardı.

Nihayet Büyük Millet Meclisi'nin 23 Nisan Cuma günü küşade dilemsi karargir olarak o gün mebusanı kiram ile beraber küçük büyük bilimüm ve eşrafi ahali-i memleket Hacı Bayramı Veli Camii Şerifinde toplanmaya müsaraat bir cemaati kübra ile Cuma namazının edasından sonra önde lihye-i saadet (sakalı şerif) ve sancak-ı şerifi hamil bir heyet-i ulema ve meşayih, tekbir ve tehliller ile Kulübü mü'minine ruhani feyizler saçtıkları halde alay ile

Numan Efendi, Meclis-i Mebusandan kuvve-i işgaliye tarafından cebren alınıp tevkif edildi. Bu hal, hukuk-i esasiye ve hukuk-ı Düvel'e tamamıyla muhaliftir. Bila kayd-ı şart istiklal-i vicdan ve efkara malik olmayan bir Meclis-i Mebusanın serbestçe ittihat-ı karar eylemesi mümkün olmayacağından milletvekillerinin masuniyetine karşı ika edilen bu tecavüzü protesto ediyoruz. Bu protestomuzun, bütün cihan heyet-i teşriyesinin ve bilhassa bil-cümle parlamentoların maderi olan Britanya Parlamentosunun ve bu gibi vakayii tarihiyyeye defaat ile sahne olmuş olan Fransız ve İtalya Parlamentosunun sem-i ittilama vasil olmasını temenni ederiz. Bugün deruhte ettiğimiz vazife-i milliyeyi ifaya ancak bu derecede kadiriz. İşte bu esbaba binaen verdiğimiz bir takrir ile bir teklifte bulunuyoruz. Bu takririmizi milli bir vesika olarak tarihe tevdi ediyoruz. "Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi (MMZC), c:1, 24. İçtima, 18 Mart 1336, s.496

¹³ Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi, c:1, 24. İçtima, 18 Mart 1336, s.496 ; Dr.Rıza Nur-Grace Ellison, *İlk Meclisin Perde Arkası*(1920-

Büyük Millet Meclisi dairesine muvasalat olunmuştur.

Meclis-i Alimin kapısında beliğ bir dua ile kurbanlar zebhini müteakip herkes içeriye dahil olmuş ve lihye-i saadet ile sancak-ı şerif kemali ihtiram ile kürsi-i riyaset üzerine vaz olunarak zaten cami-i şerifte başlamış olan hatmi Kur'an ile Buhar-ı Şerif kıraatinin son kısımları teyemmünen orada ikmal edilmiş ve bunu da hal ve zamanın muktezasına tamamen mutabik bir duayı müteakip Reis-i sin(en yaşlı üye) Sinop mebusu Şerif Bey riyaset mevkiine çıkmasıyla Büyük Millet Meclisi açılmıştır."¹⁸

Meclisin en yaşlı üyesi olarak Sinop mebusu Şerif Bey, Muvakkat Reisliğe/Geçici Başkanlığa, Bursa mebusu avukat Muhittin Baha ve Kütahya mebusu öğretmen Cevdet İzralı Beyler de kâtipliklere¹⁹ seçildikten sonra Şerif Bey kürsüye çıkarak, açış konuşmasını yapmıştır. Konuşmasında İstanbul'un "geçici" kaydıyla işgal edilerek Hilafet ve Hükümet merkezinin siyasi gücünün yok edilmesi üzerine "Tam istiklal ve müstakil bir devlet" arzusundaki bir milletin bu oldu-bittiye boyun eğmeyerek kendi mukadderatını eline almak için bu meclisin meydana getirildiğini bütün cihana ilan ederek Büyük Millet Meclisini açmıştır²⁰.

Şerif Bey'in ardından Ankara mebusu olarak kürsüye çıkan Mustafa Kemal Paşa ise; "Yüce Meclisimiz, bilindiği gibi olağanüstü yetkileri haiz olarak yeniden seçilen milletvekilleri ile saldırıya uğrayan Başkent'ten canını kurtararak buraya gelen milletvekillerinden oluşmaktadır. Bu milletvekilleri ile bir Yüce Meclis oluşturulması ancak yeni bir seçim usulü ile seçilen milletvekilleri ile kabil olabilmektedir. Şu anda Meclisimiz toplanmıştır. Yeni seçimlerle evvelce seçilenlerin eşit yetkide görev yapacağı kuşkusuzdur" diyerek seçim tutanaklarının incelenmesi için bir komisyon teşkil edilmesini önermiştir²¹.

Geçici Başkanlık Divanı için yapılan oylamada geçici kâtipler ve seçim tutanaklarının incelenmesi için 15'er kişiden oluşan iki komisyon seçildikten sonra açılış oturumuna ara verilmiştir²². Ertesi gün, 24 Nisan'da,

1923), Örgün Yayınevi, İstanbul, 2007, s.15

¹⁴ Mete Tunçay, T.C.'nde Tek-Parti Yönetimi'nin Kurulması (1923-1931), Cem Yayınevi, İstanbul, 1992, s. 41.

¹⁵ Sebhattin Selek, *a.g.e.*, c:II, s.691

¹⁶ Fahri Çoker, *Türk Parlamento Tarihi, Milli Mücadele ve TBMM I.Dönem(1919-1923)*, c:I, TBMM Vakfı Yayınları No:1, Ankara, 1994, s.39 ; Ahmet Demirel, *a.g.e.*, s.79

¹⁷ Özer Ozankaya, *Cumhuriyet Çınarı*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1997, s.266

¹⁸ İhsan Ezherli, *Türkiye Büyük Millet Meclisi (1920-1923) ve Osmanlı Meclisi Mebusanı(1877-1920)*, TBMM Kültür ve Sanat Yayınları, Ankara, 1988 s.32

¹⁹ Enver Behnan Şapolyo, *Mustafa Kemal ve Birinci Büyük Millet Meclisi Tarihçesi*, Ülkemiz Yayınları, Ankara, 1969, s.25

²⁰ Samet Ağaoğlu, *a.g.e.*, s.45

²¹ Fahri Çoker, *a.g.e.*, c:I, s.42

²² Rıdvan Akın, *a.g.e.*, s.51

Meclisin ikinci oturumunda Mustafa Kemal Paşa, oy çokluğuyla Meclis Başkanlığına seçildikten sonra Başkanlık Divanı'nın diğer üyelerinin seçimi yapıldıktan sonra Meclis çalışmalarına başlamıştır²³.

Olağanüstü şartlar altında kurulan ve çok zorlu bir mücadele dönemi geçiren bu tarihi Birinci Meclis, Mudanya Mütarekesi ile tamamlanan askeri hareket sonrasında Lozan Barış Görüşmeleri sürecinde yenilenme kararını almıştır. Kararda, 29 Mart 1923'de muhalif Trabzon mebusu Ali Şükrü Bey'in kayboluşunun, Mecliste resmen tescil edildiği ve muhalefetin hükümeti eleştiri yağmuruna tuttuğu bu oturumdan sonra 31 Mart 1923'de İcra Vekilleri Heyeti'nin Rauf (Orbay)Bey'in evinde yaptığı özel toplantıda seçimlerin yenilenmesi kararını da görüşmüşlerdir²⁴. Ertesi gün, 1 Nisan 1923'de Aydın mebusu Esat (İleri) Efendi ve 120 Birinci Grup mebusu tarafından imzalanan seçim önergesi TBMM Başkanlığı'na verilmiştir. Önergede, memleketin savunması için toplanan TBMM'nin, bu görevi övgüye değer bir biçimde, onurla yerine getirdiği belirtilerek, memleketin artık sulha kavuşturulması ve ekonomik ilerlemeyi sağlamak gibi iki önemli ve ulvi sorunu bulunduğu vurgulanarak, üç yıldan beri değişen ve gelişen düşüncelerin ışığında oluşan kamuoyunu yansıtacak seçimlerle Meclisin yenilenmesi istenmiştir²⁵.

Önerge, Meclis'teki Birinci Grup tarafından olumlu karşılanmış, İkinci Grup'tan da herhangi bir tepki ve direniş görmemiştir. Aksine kendilerinin seçimden kaçmadıkları görüntüsünü vermeye çalışmışlardır. Sonuçta, "Teşkilat-ı Esasiye Kanunu'nun Madde-i Müzeyyesinin İlgasına ve Tecdid-i İntihabata Dair 369 sayılı" TBMM kararı oybirliği ile kabul edilmiştir²⁶. Kararın alınmasından sonra Gazi Mustafa Kemal Paşa Meclis kürsüsüne çıkarak bir teşekkür konuşması yapmıştır²⁷.

Seçim kararının alınmasından bir gün sonra, 3 Nisan 1923 tarihli birleşimde 320 sayılı "İntihabı Mebusan Kanunu Muvakkatının Bazı Mevaddını Muaddil Kanun" kabul edilmiştir. Bu kanuna göre 20.000 erkek nüfusuna 1 milletvekili seçilecektir. Kanun değişikliğinin ardından 16 Nisan 1923'te Meclis çalışmalarına son vermiştir²⁸.

Seçim kararının alınmasından bir hafta sonra da 8 Nisan 1923'te Mustafa Kemal Paşa, Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Reisi sıfatıyla Meclisteki

Birinci Grubun seçimden sonra Halk Fırkası'na dönüştürüleceğini açıklayan 9 Umde Bildirisini yayınlamıştır²⁹.

Meclisin dağılmasından sonra, Ankara'da Mustafa Kemal Paşa'nın başkanlığında, bazı mebuslarla, Müdafaa-i Hukuk Grubu yönetim kurulu üyelerinden oluşan bir seçim bürosu kurulmuştur. Gazi Paşa, bu kurulla birlikte, seçimden sonra Halk Fırkası'na dönüştürülecek olan Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin aday listelerinin oluşturulması çalışmalarına başlamıştır. Fırkanın aday listeleri oluşturulurken seçim bölgelerinin çoğunda, seçilecek milletvekili sayısı kadar aday gösterilmiş ve bu kişilerin tümünün milletvekili olması sağlanmıştır. 1923 seçimi Halk Fırkası adaylarının kesin zaferiyle sonuçlanırken, sadece Gümüşhane'de Zeki (Kadirbeyoğlu) Bey, Eskişehir'de de Emin (Sazak) Bey Halk Fırkası adaylarını geride bırakarak, bağımsız olarak seçilmeyi başarmıştır³⁰.

2. I. TBMM'DE İKTİSAT VEKÂLETİ'NİN KURULUŞU

1920 yılında olağanüstü şartlar ve zorluklar altında Büyük Millet Meclisi açılırken bazı çevrelerce, Trablusgarp ve ardından Balkan Savaşları ile başlayan ve Cihan Harbiyle devam eden savaşlar silsilesinin 1918 yılında sona ermesinin ardından, yeni bir askeri mücadeleye başlanılmasının ülkenin mevcut ekonomik kaynakları ve savaşların getirdiği nüfus kaybı sonucunda yeni bir mücadeleyi kaldıramayacağı dile getirilmiştir. Devralınan kötü ekonomik miras ve işgaller nedeniyle daralan alanlardaki sınırlı mali kaynaklarla milli mücadelenin sürdürülmesi zorunlu olmuştur. Anadolu'da elde kalan kaynaklardan en iyi şekilde fayda sağlamak için birtakım tedbirlerin alınabilmesi için 2 Mayıs 1920'de 3 sayılı "TBMM ve İcra Vekillerinin Sureti İntihabına Dair Kanun"³¹ ile bir Bakanlar Kurulu kurulması kabul edilmiş, ertesi günde 11 kişiden oluşan ilk kabinenin seçimi gerçekleştirilmiştir³².

Bu 11 bakanlıktan birisi de Ticaret, Sanayi, Ziraat, Orman ve Maadin konularını da içine alan İktisat Vekâleti'dir. İlk İktisat Vekili olarak da Yusuf Kemal (Tengirşek-Kastamonu) Bey seçilmiştir³³. Hükümet programında³⁴ mali ve ekonomik meseleler üzerinde durulacağı belirtilmesine rağmen ülkenin topyekûn bir mücadele içerisinde bulunması nedeniyle TBMM

²³ Dr.Rıza Nur-Grace Ellison, *a.g.e.*, s.25

²⁴ Rıdvan Akın, *a.g.e.*, s.30-31

²⁵ Kazım Öztürk, *Türk Parlamento Tarihi, TBMM II.Dönem 1923-1927*, c:1, TBMM Vakfı Yayınları No:1, Ankara, 1995, s.3

²⁶ Rıdvan Akın, *a.g.e.*, s.399

²⁷ Kazım Öztürk, *a.g.e.*, c:1, s.34

²⁸ *Milletvekili Genel Seçimleri, 1923-2011*, Türkiye İstatistik Kurumu Yayını, No:3685, Ankara, 2011, s.IX

²⁹ <https://www.dhp.org.tr/haberler/chp-tarihi>, 13.02.2021

³⁰ Ahmet Demirel, *Tek Parti İktidarı Türkiye'de Seçimler ve Siyaset (1923-1946)*, İletişim Yayınları, 3.Baskı, İstanbul, 2018, s. 35

³¹ *Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi (TBMMZC)*, Devre:1, İçtima:9, c:1, 2 Mayıs 1336, 9 İçtima, s.184-185

³² *TBMMZC*, Devre:1, c:1, İçtima:10, 3 Mayıs 1336, 10 İçtima,

s.196-197

³³ Cem Doğru, "Millî Mücadele Döneminde Ekonomiye Verilen Önem; İktisat Vekâleti'nin Kurulması (1920-1922)", *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, c. 9, sayı.3, İzmir, 2007, s.272.

³⁴ "Siyaset-i maliyemizde dahi hedefimiz, mücadehat-ı milliyemizde memleketin iktisadiyatını halkın refah ve saadetine mülayim, düşmanlarımızın tesmimat ve tecavüzatına karşı mukavim kılmaktır. Dostluğunu fiilen ispat edecek devletlerin menafi iktisadiyesi memleketimizin menafi esasiyesiyle telif ederek kabule hazırız." Bakınız: Neşe Erdilek, "Hükümetler ve Programları", Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi, c:IV, İletişim Yayınları, İstanbul, 1985, s.968-969:

Hükümetleri'nin bu dönemdeki başlıca amacı yurdu işgalden kurtarmaktır. Savaş döneminin şartları gereğince Milli Mücadele döneminin hükümetleri üretim ve ticarete yatırım yapacak şartlara sahip değildir. Bununla birlikte TBMM'nin I.Dönemi'nde kabul ettiği 338 kanundan 86'ı bütçe ve 55'i gelir arttırıcı kanunlar³⁵ olması, elindeki kısıtlı olanaklara rağmen bir şeyler yapabileme arzu ve azminde olduğunun net bir göstergesidir.

Burada dikkati çeken unsur, İktisat Vekâleti'nin ticaret, sanayi, ziraat, orman, veteriner ve maden işlerini üstlenmiş olmasıdır. Kurtuluş Savaşı sırasında İktisat Vekâlet'inin bünyesinde bu ekonomik faaliyetlerin hepsinin toplanmasının en önemli nedeni, bu alanlar arasındaki uyum ve iş birliğini sağlamak ve aciliyet gerektiren konularda hızlı kararlar alınıp bir an önce uygulamaya sokulmak istenmesidir.

I.TBMM döneminde Yusuf Kemal Bey'den sonra vekâlette görev yapan mebuslar arasında Hasan (Saka) Bey'de (11 Mayıs-12 Temmuz 1922 arasında) bulunmaktadır³⁶. Hasan Bey, II. TBMM döneminde de Fethi (Okyar) Bey'in kurduğu V. İcra Vekilleri Heyeti'nde (14 Ağustos-27 Ekim 1923) Mahmut Esat Bey'den sonra ikinci kez İktisat Vekili olmuştur. 29 Ekim'de Cumhuriyetin ilanı ertesinde kurulan ilk kabinede de bu görevi devam etmiştir³⁷

3. HASAN SAKA'NIN HAYATINA KISA BİR BAKIŞ

Hasan Hüsnü Saka, 1885 (H1301) tarihinde Trabzon'da doğmuştur (Bakınız EK-1)³⁸. Soyadını bir Türk boyundan alan Saka'lar geniş bir sülale olarak bilinmektedir. Annesi Emine Hanım babası ise Sürmene eşrafından Sakazade Hafız Yunus Efendi'dir³⁹. Kardeşleri ise Kaniye ve Kemal'dir. Hasan Saka iki evlilik yapmıştır. İlk evliliğinden Sami ve Zeki isimlerinde iki oğlu bulunmaktadır. Eşinin vefatının ardından Ankaralı bir ailenin kızı olan Melahat Hanım ile evlenmiş ve bu evlilikten Can adında bir oğlu olmuştur⁴⁰.

Siyasetle uğraşmasının yanı sıra bir bilim insanı olan Hasan Saka, ilköğretimini Trabzon İbtidai Mektebi'nde, orta öğretimini Trabzon Rüştiyesi'nde tamamladıktan sonra 1905'de derece ile Mekteb-i Mülkiye-i Şahane'ye girmiş ve Temmuz 1908'de bu okuldan mezun olmuştur.

Aynı yıl Divan-ı Muhasebat'a (Sayıştay) girerek memuriyet görevine başlamıştır. 1909'da İttihat ve Terakki yönetiminin Avrupa'ya gönderdiği ilk öğrenci kafilesine katılmaya hak kazanarak Maarif Nezareti tarafından Yüksek Lisans eğitimi için Paris'e *Ecole Libre des Sciences Politiques/Siyasi İlimler Okulu*'na gitmiştir. 1912'de yurda dönerek Divan-ı Muhasebat'taki görevine devam etmiştir. Nisan 1915'te Maliye Vekaleti, Gelirler Genel Müdürlüğü'nde Kazanç Vergisi Temyiz Komisyonu'nda görev yapmıştır. Ekim 1915'te Mekteb-i Hukuk'da Umumi İktisat Öğretmenliği görevine başlamıştır. Ekim 1916'da Eskişehir Sancağı Bölge İktisat Müdürü olmuştur. 4 Eylül 1918'de Mekteb-i Mülkiye'de İktisat derslerinde hocalık yapmıştır.⁴¹

Siyasi hayata adımı 12 Ocak 1920'de toplanan son Meclis-i Mebusan'da atan Hasan Saka, Trabzon mebusu olarak Osmanlı Parlamentosuna girmiştir. Meclis'te Felah-ı Vatan Grubu içinde yer alarak Misak-ı Milli'nin yayınlanmasında katkısı bulunmuştur. Kısa ömürlü olan bu Meclis, 16 Mart 1920'de İstanbul'un resmen işgali sonrasında çalışmalarını durdurunca Hasan Bey'de Ankara'ya giden mebuslar arasında yer almıştır.

I.TBMM'ye 28 Ocak 1921'de Trabzon mebusu olarak giren Hasan Saka'nın parlamento hayatı uzun soluklu olarak 1954'e kadar devam etmiştir⁴². Meclis'e girer girmez mali konulardaki tecrübesi ve bilgisi nedeniyle Bütçe Komisyonu'nda görevlendirilmiştir. 5 Mart 1921'de, bu komisyonun sözcülüğüne seçilmiş ve 19 Mayıs 1921'de de Maliye Vekili olmuştur. Kurtuluş Savaşı'nın en zorlu döneminde ordunun ihtiyaçlarını karşılamak için büyük gayretler göstermesine rağmen zaman zaman ağır eleştirilere de maruz kalmıştır. 22 Nisan 1922'de Maliye Vekilliğinden istifa ederek ayrılmasına rağmen kısa bir süre sonra 11 Mayıs 1922'de bu kez İktisat Vekilliği'ne seçilmiştir. 29 Ağustos 1922'de Türkiye ile Sovyetler Birliği arasında yapılacak Ticaret Sözleşmesi için kurulan komisyonun başkanlığına getirilmiş, hemen ardından da Lozan Barış Konferansına gidecek Türk Heyeti'ne 3 Kasım 1922'de üye seçilerek, görevinin sonuna kadar izinli sayılması kararlaştırılmıştır. Lozan Görüşmelerinde Baş Delege İsmet Bey'in iki yardımcısından biri olan Hasan Bey, Mali komisyonlarda görev almıştır. Görüşmeler devam ederken, bir ara yurda dönen Hasan Saka, Meclisin 1 Ocak 1923 günkü oturumunda Konferanstaki son durum

³⁵ Fahri Çoker, *a.g.e.*, c:1, s.617

³⁶ 1920-1923 I.TBMM'de görev yapan diğer iktisat bakanları ise Celal (Bayar)Bey(30 Mart 1921-14 Ocak 1922), Sırn (Day)Bey (14 Ocak-11 Mayıs 1922), Mahmut Esat (Bozkurt) Beydir(12 Temmuz-24 Eylül 1923)

https://ipfs.io/ipfs/QmOP99yW82xNKPxXLroxi1rMYMGF6Gwjj2o4svsdmGh7S/out/A/T/C3%BCrkiye_ekonomi_bakanlar%C4%B1_listesi.html, 31.12.2020

³⁷ TBMMZC, Devre: 2, c.1, 25.9.1339, İçtima 25, s. 242.

³⁸ https://www.tbmm.gov.tr/eyayin/GAZETELER/WEB/MAZBA_TALAR/TBMM/d02/HT_413_1_2.pdf, 23.12.2020, Bkz.Ek.1

³⁹ Veysel Usta, "Cumhuriyet Türkiye'sinin Örnek Bir Devlet Adamı: Hasan Hüsnü Saka", *Hasan Saka'ya Armağan*, Yay. Haz. Rahmi Kumaş-Yasemin Doğanay, Birleşmiş Milletler Türk

Derneği Yayınları: 23, Ankara, 1998, s. 143

⁴⁰ Fatih Öztürk, *Hasan Saka (1885-1860)*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Konya, 2006, s. 1

⁴¹ Fahri Çoker, *a.g.e.*, c.3, s. 931; Cemal Gürlek, "Örnek Olmak", *Hasan Saka'ya Armağan*, Yay. Haz. Rahmi Kumaş-Yasemin Doğanay, Birleşmiş Milletler Türk Derneği Yayınları: 23, Ankara, 1998, s. 111.

⁴² Saka'nın ilk Meclis'e girmesi şöyle olmuştur: TBMM'nin I. döneminde Trabzon mebusu olan Ahmet Faik Bey'in Yargıtay üyeliğini tercih ederek Mebusluktan istifası sonrası boşalan vekillığe 28 Ocak 1921'de seçilmiş ve bu tarihte meclise katılmıştı; Fahri Çoker, *a.g.e.*, c.3, s. 932

ve gelişmeler hakkında Meclis'e izahatta bulunarak tekrar Lozan'a dönen Saka, Barış Antlaşmasının 24 Temmuz 1923'de imzalanması sonrasında diğer delegelerle birlikte 10 Ağustos 1923'te Türkiye'ye dönmüştür⁴³.

TBMM'nin II.Dönem seçimlerinde tekrar Trabzon'dan milletvekili seçilmiştir. Meclisin 23 Ağustos 1923 tarihli Birleşiminde Lozan Konferansı'ndaki hizmetlerinden dolayı kendisine teşekkür edilmesine karar verilmiştir. 24 Eylül 1923'te istifa eden Mahmut Esat Bey(Bozkurt)'in yerine İktisat Vekilliğine atanmıştır. 30 Ekim 1923'de kurulan İsmet Paşa'nın başkanlığındaki ilk Cumhuriyet kabinesinde yerini koruyan Hasan Saka, 6 Mart 1924'de İkinci İsmet Paşa Kabinesinde Ticaret Vekilliğine atanmıştır. 21 Kasım 1924'te Hükümetin istifasıyla bu görevi de son bulmuştur. 3 Mart 1925'teki III. İsmet Paşa Kabinesinde bu kez Maliye Vekilliğine getirilen Hasan Saka, 13 Temmuz 1926'da görevinden istifa ile ayrılınca kadar bakanlık görevini sürdürmüştür. 1 Kasım 1926'da II. Dönemin IV. toplantı yılının başında yapılan Başkanlık Divanı seçiminde TBMM Başkanvekilliğine seçilmiş, bu görevini her toplantı yılı başında seçilmek suretiyle III. ve IV. Dönemlerde de korumuştur. V.Dönem'de yeniden Trabzon milletvekili seçilmesiyle 1 Mart 1935'teki ilk toplantıda yeniden TBMM Başkanvekili olmuş, ancak 1 Kasım 1935'de bu görevden ayrılmıştır. 24 Ekim 1936'da İstanbul'dan Ankara'ya nakledilen Siyasal Bilgiler Okulu'nda Umumî İktisat Profesörlüğü görevini üstlenmiştir⁴⁴.

VI., VII., VIII. ve IX. dönemlerde de Trabzon'dan milletvekili seçilerek yasama görevini 1954 seçimlerine kadar sürdürmüştür. Saka, en uzun süre milletvekilliği yapan sayılı siyasetçilerden birisidir⁴⁵. Bu arada Hükümetin, Profesörlük ile milletvekilliğinin birlikte yürütülemeyeceği hakkında aldığı karar üzerine 30 Eylül 1941'de üniversitedeki Profesörlük görevinden çekilmiştir. 9 Mart 1943'te kurulan II. Şükrü Saraçoğlu Kabinesinde istifa eden Numan Menemencioğlu yerine 13 Eylül 1944'te Dışişleri Bakanı olarak görevlendirilmiştir. Bu sıfatla 25 Nisan - 26 Haziran 1945'te San Francisco'da toplanan ve 50 ülkenin Birleşmiş Milletler Antlaşmasını imzalamasıyla sona eren Konferansta Delegasyon Başkanı olarak Türkiye'yi temsil etmiştir. 21 Temmuz 1946 seçimleri sonrasında kurulan Recep Peker Kabinesinde Dışişleri Bakanlığı görevini sürdürmüş olmakla birlikte 9 Eylül 1947'de Kabinenin istifasıyla görevi sona ermiştir. Ardından Cumhurbaşkanı İsmet İnönü tarafından 10 Eylül 1947'de Başbakanlığa atanan Hasan Saka, çok partili yaşama girilen bu dönemde, demokrasinin yerleşmesi ve partiler arası ilişkilerin düzeltilmesi için büyük gayret göstermiştir. Ancak Başbakanlığı döneminde muhalefetin yanı sıra kendi partisince de eleştirilere

uğraması üzerine 9 Ocak 1949'da Başbakanlıktan çekilmiştir. Mecliste CHP Grup Başkanı olarak çalışmalarını sürdüren Hasan Saka, 1954 seçimleriyle politikadan çekilmiştir. 29 Temmuz 1960'ta İstanbul'da vefat eden Saka, Zincirlikuyu Asri Mezarlığı'nda toprağa verilmiştir⁴⁶.

4. HASAN SAKA'NIN II. TBMM'DE İKTİSAT VE TİCARET BAKANLIĞI DÖNEMİ FAALİYETLERİ

11 Ağustos 1923'de açılan TBMM'nin II. Dönemi'nde, 561 oy alarak ikinci kez Trabzon mebusu olarak yer alan Hasan (Saka) Bey'in seçim mazbatası 19 Ağustos 1923'de onaylanmıştır (Bakınız EK-1)⁴⁷. 30 Ekim 1923'de İsmet Paşa'nın başkanlığında kurulan ilk Cumhuriyet kabinesinde İktisat Bakanı olarak görevlendirilen Hasan Saka, 6 Mart 1924'deki İkinci İsmet Paşa Kabinesinde Ticaret Vekilliğine atanmıştır.

Hasan Bey'in İktisat Vekilliği dönemi, Cumhuriyetin ilk yıllarının önemli konularında alınan kararlar ve uygulamalarla geçmiştir. Bu süreçte iktisadi konularda yapılan uygulamaları açıklamak ya da Vekâlete yöneltilen çeşitli soruların cevaplamak için Medis Genel Kurulu toplantılarında Meclis kürsüsünde 36 konuşması bulunmaktadır (Bakınız EK-2).

Hasan Bey'in bakan olarak Meclis Genel Kurulu'ndaki ilk konuşması 25 Eylül 1923 tarihli oturumda Vekâlete atanmasından dolayı yaptığı teşekkür konuşmasıdır. Bu konuşmasında İktisat Vekaleti ve ona bağlı müdürlüklerin önemine dikkat çekmiştir:

“...İktisat Vekâletine bendenizi intihab eden arkadaşlara ve bu teveccüh ve itimada arzı şükran eylerim, Harekâtım bu teveccüh ve itimada lâyük olmaktan ibaret olacaktır. İktisat Vekâleti malûm-u âlileri olduğu veçh üzerine aralarında pek sıkı irtibat ve münasebetleri olmayan mütaaddit müdiriyyet-i umumiyelerden müteşekkildir. Ziraat, Maden, Orman, Sanayi ve istatistik müdiriyyet-i umumiyeleri vardır. Bu şubelerin her biri birer ihtisas meselesidir. Sureti mahsusada ihtisasa ve malûmatı âliye ve fenniyyeye mütevakkıftır. Vekâletin elinde pek kıymetli birçok memur bulunmakla beraber bu şubelerin her biri, ki memleketimizin hayatı iktisadiyesinde birer şube teşkil eder; bunların zamanı hâzıra göre ıslahı muvafık görülmüş ise de kâfi miktarda erbabi ihtisasm maalesef mevcut olmadığını arz etmek isterim. Bu şubelerin her birine ait hususatta Heyeti Celilenin re'sen irae buyuracağı veçhelerden maada her şubenin ihtisası dairesinde verecekleri izahat ve ihzaratı ayrıca Heyeti Celileye takdim edeceğim. Bu hususta Heyeti Celilenizin de müzaheretini istirham eylerim.”⁴⁸

Tarım sektörünün geliştirilmesi için çiftçiye yardım yapılması kapsamında 17 Eylül 1923'de “Muhtacını zürraa tohumluk olarak aynen veya bedelen ikraz olunmak üzere Ziraat Bankasının Hazine-i Maliyedeki

⁴³ Fahri Çoker, a.g.e., c.3, s.933.

⁴⁴ Cemal Gürlek, a.g.m, s. 112

⁴⁵ Ahmet Demirel, *Tek Parti İktidarı*, s. 457.

⁴⁶ Fahri Çoker, a.g.e., c.3, s. 933

⁴⁷ Hasan(Saka)'nın Seçim mazbatası;

https://www.tbmm.gov.tr/eyayin/GAZETELER/WEB/MAZBATALAR/TBMM/d02/SM_413_1_2.pdf, 23.12.2020

⁴⁸ TBMMZC, Devre:2, c. 2, 25.9.1339, 25. İçtima, s.243

matlubatına mahsuben iki milyon lira itası hakkında kanun" çıkarılmıştır. Bu kanun gereğince çiftçiye verilen yardımın sekiz yüz bin lirası tohumluğa, yüz bin lirası da çift hayvanatına ve ziraat aletlerine tahsis edilmek üzere verilmiş olan toplam dokuz yüz bin lira encümen kararına göre kabul edilmiştir. Hasan Bey İktisat Vekili ve Maliye Vekâleti Vekili olarak atandıktan sonra çiftçilerin tohumlukla beraber çift hayvanatına ve ziraat aletlerine de ihtiyaç duyduklarının anlaşılması üzerine teklif edilen iki milyon liradan dört yüz bin lirasının hayvanat ve ziraat aletlerine tahsisi gerekli görülmüştür. Hasan Bey 10 Kasım 1923 tarihli Meclis oturumunda bahsi geçen kanunla ilgili görüşlerini açıklarken çiftçinin tarlasını sürerken ihtiyaç duyduğu çift hayvanlarının Doğu Anadolu'dan uygun fiyatlarla getirtileceği müjdesini de vermektedir;

"Bu para dolayısıyla evvelâşunu arz edeyim ki, dört yüz bin liranın alât-ı ziraiye' ve hayvanat için tefrik edilmesi encümende münakaşa edildi ve bendenizin verdiği izahat üzerine bu para tefrik edildi - ki doğrudur - çünkü muhtacı muavenet olan erbabı ziraat arasında bir kısmının ihtiyacı hayvan ve diğer kısmının ise vesaiti ziraiyedir. Bunu büsbütün hafzederek tohumluğa hasredersek o nevi ihtiyacı mutlak olarak kalır. Çünkü bankanın diğer nevi işleri görebilmek için ihtiyat parası yoktur ki, tohumluk ve hayvanat ihtiyacını ayrıca görebilsin. Şunu da arz edeyim ki, ayrılan paranın mühim bir kısmı alâtı ziraiye değil çift hayvanatına sarf edilecektir. Bu hususta bâzı arkadaşlarımız da mahalî ahvalini bildirdiklerinden dolayı tenevvür etmek için müracaat etmişlerdir. Vilâyat-ı Şarkiyeden çift hayvanı getireceğim Mevsiminde orada gayet ucuzdur. Bedeli nısıf nısfadır. İnşallah bunları getireceğim. Aynı zamanda bu hayvanların bünye, teşekkül, kuvvet itibarıyla Garbi - Anadolu'daki hayvanlara mühim bir rüçhanı vardır. Bu paranın mühim kısmı, belki yüzde sekseni hayvanata gidecektir..."⁴⁹

Kendi kendine yeten bir ülke hedefiyle kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nde tarımın geliştirilmesi öncelikli hedeflerden birisidir. İktisat Vekâleti de bu hedefe ulaşılabilmesi için, 26 Kasım 1923'deki Meclis Genel Kurulu'ndaki Ziraat Bankası'nın Bütçe Kanunu görüşmelerinde tarım sektörünün geliştirilmesi için çiftçilere yönelik bir takım önlemler alınması gerekliliğine dikkat çekmiştir. Görüşmelerde, Ziraat Bankası aracılığıyla Ziraat Mektepleri açılması, Avrupa'ya bankacılık işlemlerinin öğrenilmesi için memurlar gönderilmesi, Çiftçilere tarım kredileri konusunda kolaylık sağlanabilmesi için Ziraat Bankası kanunlarının yeniden düzenlenmesi gibi değişiklikler tartışılmıştır. Bunlar, 17 Şubat-4 Mart 1923'de İzmir'de toplanan İktisat Kongresi'nde çiftçi temsilcilerinin talepleri arasında bulunduğu İktisat Esaslarımız'da

da yer almıştır⁵⁰. Yapılmak istenilen bu düzenlemelerle, ekonomik kalkınmanın temelini tarım sektörünün desteklenmesinde gören ve "Çiftçi, köylünün efendisidir." diyen Gazi Mustafa Kemal'in liderliğindeki genç Türkiye Cumhuriyeti, İktisat Kongresi kararlarını ilk fırsatta, kısıtlı imkânlarına rağmen hayata geçirmeye kararlı olduğunu da göstermiş oluyordu.

Gazi'nin hedeflerine gönülden inanan ve destekleyen İktisat Vekili Hasan Bey de, Ziraat Bankası ile ilgili değişiklikler konusundaki görüşlerini 26 Kasım 1923 tarihli Meclis oturumunda şöyle açıklamaktadır;

"Bir tecrübe olmak üzere, acaba Ziraat Bankası, ziraat mekteplerini idare edebilir mi diye bir kanaat hâsıl olmuştu. Çünkü ziraat mektepleri, aynı zamanda tatbikat ile uğraşsın; eksin, biçsin, bâzı mahsulâtı ziraiyeyi meydana getirsin ve bunlardan hâsıl olan mahsulâtı satısın; neovama ziraat mektebi bir müessese şeklinde idare edilsin, denilmişti. Halbuki Muvazene-i Umumiyyeye dâhil -bütçelerde, mevcut tahsisat ile idare edilen mekteplerin bir teşebbüsü zirai şeklinde idaresine imkân yoktur. Üç kuruşluk ispanak satırsa Maliye Vekâleti, parayı mal sandığına yatırır. Tahsisat bir taraftan mahsulâta inkilâb eder, bir taraftan da para olur, olmaz. Maliyenin sandığına gider. Müessesenin sandığında kalıp da, onunla yeniden tohum almak, yeniden iş yapmak imkânı olmaz. Şu halde buna mahal kalmamı diye bu usul Muhasebe-i Umumiye Kanununun ziraat mekteplerinde istimal edilecek para üzerindeki masraflarda yaptığı tahdidatı kaldırmak fikriyle tecrübe olsun diye yalnız Ankara Ziraat Numune Mektebi, bir kanun ile Ziraat Bankasına raptedilmişti. Bunun ciheti tedrisiye ve talimiyesine ait masraf kemakân İktisat Vekâleti bütçesindedir. Bunun programını ve sairesini ve ilmî nıkatını, Ziraat Müdüriyeti Umumiyesi temin eder ve bütçesi, İktisat Vekâleti bütçesinde mevcut olan para ile idare olunur. Biz, bu parayı Ziraat Bankasına veririz. O da tahsisat bütçesi meyanına kaydeder."⁵¹

Bu sözlerden de anlaşıldığı gibi Hasan Bey, Ziraat Bankası bünyesinde faaliyet gösterecek Ziraat Mektepleri'nde yapılacak masrafların İktisat Vekâleti bütçesine ait olduğu için Vekâletin denetiminde bir uygulama olabileceğini ifade etmektedir.

5 Ocak 1924'de Ticaret-i Berriye Kanunu/Deniz Ticareti Kanunu'nun üçüncü maddesinde yer alan "İşbu kanunun icrasına Adliye ve İktisat vekilleri memurdur" ifadesine Diyarbakır Mebusu Lütfü Bey'in karşı çıkması üzerine cevap vermek için kürsüye çıkan Hasan (Saka) Bey, sözkonusu kanunun tatbikatıyla yakından alakadar olduğunu şu sözleriyle ifade etmektedir;

⁴⁹ TBMMZC, Devre:2, c. 3, 10.11.1339, 51. İctima, s. 339.

⁵⁰ İzmir İktisat Kongresi, 17 Şubat-4 Mart 1923, İzmir Büyükşehir

Belediyesi Kent Kitaplığı, İzmir, 2004, sayfa numarası yok.

⁵¹ TBMMZC, Devre:2, c.3, 26.11.1339, 58. İctima, s. 612.

“...Malûmuâliniz, kooperatif şirketleri sureti teşekkül itibariyle teftiş ve murakabe hususunda anonimi şirketlerine müşabih vaziyettedirler. Bu şirketlere karşı İktisat Vekâletinin vazaif-i mahsusası vardır. Kooperatif şirketleri hakkında yakında bir lâyiha-i kanuniye buraya gelecektir. Bu lâyiha, bizim mahsulü saiyimiz değildir. Öteden beri İstanbul’ca hazırlanmış mühim bir kanundur. Avrupa memalik-i mütemeddinesinin bilcümle kanunları tetkik edilerek kooperatif şirketlerinin bünyelerine, sureti teşekküllerine, vazaif ve suveri icraiyesine, teftiş ve murakabesine tasfiye ve halline mütaallik ahkâmı ihtiva eden uzun bir lâyiha-i kanuniye mevcuttur. Vekâlet onu Heyet-i Celilenize sevk edecektir. Binaenaleyh bu şirketleri esnayı teşekkülünde tetkik etmek ve bunları tescil etmek, gayelerini tesbit etmek ve sonra muamelâtını murakabe etmek, her sene hesaplarında kontrol ifa ederek, tetkik ve tahkik ederek hukukunu ve hukuku ferdiyeyi temin etmek vekâlete ait vazaiftendir. Bu vazaifin ifası dolayısıyla bendeniz bu kanunun tatbiki ile yakından alâkadarım.”⁵²

Türk halıları, Avrupa’da yüzyıllardır Anadolu’nun tanınmasında önemli bir yere sahip olmuştur. Ayrıca önemli bir ihraç ürünü olarak da Anadolu kadınının geçim kaynaklarından birisini teşkil etmektedir. Bu nedenle halıcılık hem bir sanat hem de bir gelir kaynağı olarak iktisadi kalkınmada büyük önem teşkil etmiştir. Ancak Yunanistan halılarına talebin artmasıyla başlayan rekabet sebebiyle Türk halıcılığının tehlike altına girdiği 15 Ocak 1924’de Saruhan Mebusu Edhem Bey tarafından Meclis gündemine getirilmiştir⁵³. Ethem Bey’in halıcılığın geleceğini sağlamak için ne gibi önlemler alındığını ve ne gibi teşebbüslerde bulunulduğuna dair sualine cevap vermek için söz alan İktisat Vekili Hasan Bey alınan tedbirleri ve yapılması gereken önlemleri ayrıntılı bir şekilde dile getirmiştir. Açıklamasında, halının temel maddesi olan iplik ve boya ithalinde gümrük vergisi kolaylığı sağlanacağı, kaliteli iplikler ve boya maddeleri getirtilerek maliyet fiyatına üreticiye verileceği söyleyen Bakan, halıcılığın eski önemini kaybetmesinin bir nedeni olarak Avrupa’ya satış ve tanıtım işiyle ilgilenen halı tüccarlarının ülkeden ayrılmasını göstermektedir:

“Yunanistan Halıcılığı henüz bir tehlike halinde olmamakla beraber şimdiden tedbir ittihazı zarurîdir. Sahibi sualin kaskam iplikleri hakkındaki mütalâası, tamamen varittir. Binaenaleyh bunların Gümrük Resminden istisnaları hakkında vekâletçe bir kanun derdesti bulunmaktadır. Bu kanunda bu nevi iplikler, ale’l-ıtlak serbest bırakılacak ise de bu serbesti icabı olarak elyevm kıymetlerine nazaran fazla Gümrük Resmine tabi bulunan

fena iplikler tercihan dâhil olacağından ve bu hal ise halıların metanetine nakısa iras edebilecek mahiyette bulunduğundan bu mahzuru defetmek üzere vekâlet marifetiyle sağlam iplik celbolunarak maliyet fiyatları üzerinden ashabı sanayie tevzii esbabı teemmül edilmektedir. Boyaların serbesti ithaline gelince: Esasen bunlardan alınan Gümrük Resmî kıymetlerine nazaran azamî yüzde altı buçuk kadar olduğundan ve iyi boyalarda bu nisbet yüzde bir ve yarıya kadar tenezzül ettiğiinden Gümrük Resminin mâfuviyeti büyük bir tesir icra edememekle beraber boya alelûmum komüsyoncu ve tüccar vasıtasıyla getirilmekte olduğuna nazaran halı âmillerine Gümrük mâfuviyeti vaz’edildiği halde bir istifadeleri muntazar değildir. Mamafih halı âmilleri gerek iplik ve gerek boya ve eczaları doğrudan doğruya celbettikleri takdirde Teşviki Sanayi Kanununun yedinci maddesinin beşinci fıkrasında muharrer ve derdesti tanzim olan liste mucibince Gümrük Resminden esasen muaf tutulmaları mukarrerdir. Bunların da kaskam iplikleri gibi toptan getirtilerek maliyet fiyatları ile halı âmillerine tevzii kezalik derpiş olunmuştur. ...Fihakika halıcılık Türkiye’de eski inkişafını kısmen zayi etmiştir. Bunun başlıca sebebi de muhtelif manatıkta boyacıların ve halı ressamların ve Avrupa ile temasta bulunan piyasaların tahavvülâtını ve müşterilerin zevk ve mizaçlarını takip ile ona göre siparişlerde bulunan halı tüccarlarının memleketimizden gitmiş olmaları ve henüz yerlerini tutacak kimselerin yetişmemiş olmasıdır. Bu noksanın az zamanda telâfi edilemeyeceği tabiidir. Mamafih bu sanatın eski inkişafını temin etmek için sarfı gayret edilmektedir...”⁵⁴

Zonguldak Mebusu Halil Bey’in, 16 Ocak 1924’de Ereğli havzası kömürlerinin nakliye ücretindeki farklılıkların sebebine dair sualini de İktisat Vekili Hasan Bey cevaplamıştır. Bakan, söz konusu kömürlerin nakliyatı temin hususunda hükümetin elinde sadece Türkiye Seyrisefain İdaresi⁵⁵(Türkiye Denizcilik İşletmesi)’ne ait vapurların bulunduğunu, ancak bu milli vapurlarında Yunanistan’dan memleketimize nakledilmekte olan muhacirin nakli ile meşgul olması sebebiyle Seyrisefain İdaresi’nin, Ereğli havzasının kömürlerini nakil hususunda vapur tahsil edemeyecek bir vaziyette bulunduğunu dile getirmiştir. Hasan Bey, Ereğli kömür havzasının ihtiyacını temin etmek için müstakil bir şirket vücuda getirmenin gerekliliğini ve

⁵² TBMMZC, Devre:2, c. 4, 5.1.1340, 79. İçtima, s. 690.

⁵³ TBMMZC, Devre:2, c. 5, 15.1.1340, 84. İçtima, s. 156

⁵⁴ TBMMZC, Devre:2, c. 5, 15.1.1340, 84. İçtima, ss.156-157.

⁵⁵ Türkiye’deki resmi denizyolları işletmeciliği 1845’te “Fevaid-i Osmaniye” adlı bir idarenin kurulmasıyla başladı. Bu isim

1870’te “İdare-i Aziziye”, 1878’de “İdare-i Mahsusa” olarak değişti. 1910’da bu idare kaldırıldı yerine “Osmanlı Seyrisefain İdaresi” kuruldu. Bu teşkilatın adı 1923’te “Türkiye Seyrisefain İdaresi”ne çevrildi. bkz. Metin Kopar, a.g.m., s. 470.

bunun için gerekli çalışmaların bakanlığı tarafından yürütüldüğünü belirtmiştir⁵⁶

Hasan Bey, Dersim/Tunceli mebusu Feridun Fikri Bey'in İktisat Vekâleti'nin amelenin/işçinin terfi işleri hakkında Vekâletin faaliyetlerinin neler olduğuna dair sorularını ise 2 Şubat 1924 tarihli Meclis Genel Kurulu Oturumunda yanıtlamıştır. Yaptığı açıklamada, amelenin ihtiyacına göre hak ve hürriyetlerini savunan bir *Mesai Kanunu* hazırlanıp Yüce Meclis'e sunulduğunu şöyle açıklamaktadır;

*"Amele hayatında tekâmül, bir usul ve bir kanundur. Bizde de amele hayatı tekemmül ettikçe biz de bunların tekâmülüne mütenazır olarak mevzuatı kanuniyemizi ileri götüreceğiz. Ahiren Heyeti Celilenize takdim edilmiş olan mesai kanunu ile ameleye, yani mesai bedeniyesi ile maişet temin eden sınıfa mahsus olmak üzere birçok esaslar nazarı itibara alınmış, kadın ve çocuklarla hâmile kadınların tabi olacakları şerait, iş mahallerinin hıfzı sıhhat ve emniyet hususâtı, çıraklık, sâyü amel mukabelesi, amele ihtiyaçlarının temini, mukavelei müşterek esasları, amele mesaisinin ahvali sıhhiye ve sairelerinin teftişi, amele mesai teşkilâtı ve hususâtı saireyi ihtiva eden mufassal bir mesai kanunu ahiren Heyeti Celilenize takdim edilmiştir. Ümid ediyoruz ki, bu kanun müzakere buyurulur, ihtiyacata göre Heyeti Celilenize tasvib edilen şekilde çıktıktan sonra amele hayatım ve iddialarını kanunen müdafaa edecek bir mercie malik olacaklardır."*⁵⁷

Trabzon mebusu Esad Bey'in, Rize'nin Boreçka kazasında yetiştirilen fındık, portakal, limon, mandalina ve çayların durumu hakkındaki sorusunu, 4 Şubat 1924'de cevaplandırılan Hasan Bey, bu kanuna ek bir madde konması gerektiğini ve İktisat Vekâleti'nin 1924 bütçesine iki yüz bin lira eklenerek bunun yapılabileceğini belirtmiştir⁵⁸

20 Ekim 1924'de Ticaret Vekili olarak, Ticaret Sicili Kanunu düzenlenmesi hakkında teklifte bulunan Hasan Bey, bu kanunun hükümetin ticari işlemlerini kayıt altına almak, kontrol edebilmek, küçük ticari müesseseleri, şirket halinde açılmış olan müesseseleri, ayrıca yabancı şirketleri kontrol edebilmek ve memleketin ticari durumu hakkında fikir sahibi olabilmek amacıyla gerekliliğini savunmuştur:

"...Şimdiye kadar böyle bir mecburiyet tahmil edilmemesinden dolayı muamelât-ı ticariyede birçok noksan işler olmuştur ve bunlar hakkında mevzok malumat edinilememesinden dolayı bilhassa ecnebi şirket ve müesseselerinin, sigorta şirketlerinin sicile tabi tutulmaması bittabi birçok zararları mucîp olmuştur. İşte bu gibi hallerin önünü almak için mecburî surette fakat mntika ticaret odalarına kendi

*taraflarından tertip edilen ve resen verilecek olan beyannamelerle vaziyetlerini tespit ettirip öğrenmektir ve lâyihaın istihdam ettiği gaye budur. Hulasa.; Muamelâtı Umumiyeyi tanzim etmek için gerek yerli gerek ecnebi birçok şirketler hakkında Devlet'in haiz olduğu hakkı murakabe ve teftiş vakit ve zamanıyla ve lâyıkı ile icra edebilmek için bu mecburiyeti kendilerine tahmil ediyoruz. Maruz şekilde buna lüzum görülmüş ve bu hususta sevk eden lâyiha, encümünde müzakere ve tetkik edilerek, tahilen kabul olunduktan sonra Heyeti Celilenize sevk edilmiştir. Lâyiha, mütalaasından da anlaşılacağı üzere, hakikaten memleketimizde bu yüzden mevcut olan bir boşluğa tekabül eden bir lâyihadır. Sürati intacını Heyeti Âliyeden rica ederim."*⁵⁹

Hasan Bey'in İktisat Vekilliği döneminin en önemli iktisadi adımı, hiç şüphesiz ki köylünün sırtında büyük bir kambur oluşturan *Aşar Vergisinin* kaldırılmasıdır. Devletin ekonomik gücünde önemli bir yer tutan (Bütçe gelirlerinin yaklaşık %25'i) bu verginin kaldırılması Bakanlar Kurulu'nun 19 Ekim 1924 tarihinde Meclise sunduğu *Aşar vergisinin* kaldırılmasına dair teklif, Kavanin-i Maliye, Muvazene-i Maliye ve daha sonra da Ziraat Komisyonlarından geçerek 10 Şubat 1925'te Meclis Genel Kurulu'nda görüşülmeye başlamış ve 17 Şubat 1925 tarihinde kesinleşerek kabul edilmiştir⁶⁰.

Aşar vergisinin kaldırılması, Türk vergi sisteminde mali anlamda önemli bir boşluk oluşturmuştur. Çünkü bu vergi, devlet bütçe gelirlerinin yaklaşık ¼'ni karşılamaktaydı. Bu nedenle dönemin idarecileri ve maliyecileri bütçede meydana gelen açığı giderebilmek için yeni vergi kaynakları araştırmak zorunda kalmışlardır. Muvazene-i Umumiye Kanunu (Genel Bütçe Kanunu) görüşmelerinde İktisat Vekili Saka, aşar vergisi kaldırıldığı için yerine arazi vergisi alınması gerektiğini savunmuştur. Ayrıca bu görüşmeler sırasında kibritle ve sigara kağıtlarının tekelleştirilmesi mevzusu da dile getirilerek gümrük vergisi ile bandrol vergisinin iade edilebilmesi için yüz bin lira ödenek istemiştir:

"...Malumu âliniz aşar ilga edildi. Bunun yerine başka mahiyette bir vergi ikame edildi. Malumu âliniz bu yeni verginin masrafıdır. Onun için ikinci maddenin unvanının (mahsulât-ı araziye vergisi cibayet masrafı) şeklinde tebdilini istirham ediyorum. Çünkü aşar mülğadır. Mahsulâtı araziye vergisi cibayet masrafı oluyor. Sonra efendim; rûsumat bütçesine yüz bin lira zammı zarurîdir. Sebebini arz edeyim: Kibritle ve sigara kağıtlarının inhisarı meselesi vardır. Muayyen bir tarihe kadar sarfedilen kibritle sarfedilmiş ve mütebakisini sahibi çıkarmak isterse gümrük resmini, Bandrol resmini iade edeceğiz ve bu muamele başlamıştır. Halbuki, bunun iadesi için bütçemizde tahsisat

⁵⁶ TBMMZC, Devre:2, c. 5, 16.1.1340, 84. İctima, s. 135.

⁵⁷ TBMMZC, Devre:2, c. 5, 11.2.1340, 99. İctima, s. 698.

⁵⁸ TBMMZC, Devre:2, c.5, 4.2.1340, 95.İctima s.585

⁵⁹ TBMMZC, Devre:2, c.9, 20.10.1340, 46. İctima, s. 29.

⁶⁰ Kazım Öztürk, a.g.e, c:1, s.586, 597

yoktur. Sigara kâğıdı inhisarı da vardır. Onun halli ile meşgulüz. Heyeti Celilenin malumatı vardır. İhtimal ki bir miktar sigara kâğıdı da ihraç edilecektir. Bunların da gümrük resminin iadesi vaziyetinde kalacağız. Onun için rüsumat bütçesinin 109. (A) faslı ihdas edilmiştir. Bu fasla konan para, alınan veyahut iadesi lâzım gelen mevaddın gümrük ve bandrol resminin reddi için konulmuş bir paradır. Onun için rica ediyorum rüsumat bütçesinin 109. (A) faslı olarak iade edilecek kibrit ve sigara kâğıtları resminin reddiyat masrafı namıyla yüz bin lirayı kabul buyurunuz. Bu parayı koymak zarurîdir. Koymazsak sonra bu malları memleketten çıkardığımız vakit sahiplerine, cibayet edilmiş olan resmi iade edecek tahsisatımız olmaz. Bunun da iade edilecek kibrit ve sigara kâğıtları resminin reddiyat masrafı olarak kabulünü istirham ediyorum. Bu, zarurî bir muameleden ibarettir..."⁶¹

Aşar vergisinden sonra *Temettü Vergisinin* de kaldırılmasıyla gittikçe artan kamu giderlerini karşılayabilmek ve vergi sistemini modernleştirmek amacıyla 1926 yılında *Kazanç Vergisi* kabul edilmiştir⁶². Kazanç Vergisi'nin konusunu şahıs ve sermaye şirketlerinin kazançları; genel, katma ve özerk bütçeli daire ve kurumlar ile ticarî amaç güdüp kamu yararına çalışan derneklerin kazançları ve gerçek kişilerin ticarî, sınai, serbest meslek kazançları; ücret gelirleri ve arızî kazançlar oluşturmaktadır⁶³. Maliye Vekili Saka, Harp Vergisini çıkararak yerine Kazanç Vergisinin alınmasını şu şekilde savunmaktadır;

"Efendim, memurin-i devletin vergisini istifa için beyanname vermelerine lüzum yoktur. Esasen sicil mevcuttur. Şimdi Harp Vergisi olarak kesmekte olduğumuz % 3'ü bu kanun çıkar çıkmaz Kazanç Vergisi olarak alacağız ve bittabi Harp Vergisini almayacağız. Sonra efendim, ticarî mahiyette olan devlet müessesatı vardır. Meselâ Seyrifeşain İdaresi gibi orada da istihdam edilenlerin maaşlarından bu

suretle tevfiyat yapılacaktır. Mesele budur efendim."⁶⁴

Osmanlı döneminden beri alkollü içeceklerin üretimi, vergi denetimi altında çalışan çok sayıda küçük işletme tarafından gerçekleştiriliyordu. Milli Mücadele sırasında 14 Eylül 1920 tarihli ve 22 Sayılı Men-i Müskirat Kanunu ile her türlü alkol üretimi ve ithalatı yasaklanmış, içki imal, ithal ve sevk edenlerden yakalanan malın her kilosu için 50 lira ceza alınması ve yakalanan malın imha edilmesi kararlaştırılmıştır⁶⁵. Bu yasak, 9 Nisan 1924 tarihli 470 sayılı kanunun 7.maddesiyle kaldırılmıştır⁶⁶. Cumhuriyet döneminde alkollü içkilerin devlet tekeli altına alınması 22 Mart 1926 tarihinde kabul edilen yasa ile gerçekleşmiştir. *İspirto ve Meşrubatı Kûuliyê İnhisarı Hakkında Kanun* başlığını taşıyan bu yasanın birinci maddesinde Türkiye Cumhuriyeti içinde ispirotlar ve meşrubatı şarap, bira ve her nevi likör de dâhil üretimi, ithalatı ve satışının hükümet tekeli altında olduğu belirtilmektedir. Yasaya göre Osmanlıdan kalan küçük çapta işletmeler dışında bir fabrika olmadığı için idare iki yıl içinde senede üç milyon kilo ispirto üretebilecek kapasitede fabrikalar kurması, beş yıl içinde ise idarenin üretim kapasitesi ülke ihtiyacını karşılayacak hale gelmesi hedeflenmektedir. Mevcut bulunan imalathaneler devletleştirilmiş, yeni içki imalathanelerinin kurulması da İnhisar İdaresi'nin iznine bağlanmıştır⁶⁷. Hasan Saka, Muvazene-i Umumiye Kanunu Layihası içerisinde, alkollü içeceklerin tekelleştirilmesi konusundaki kanunu tetkik ettireceğini ifade etmiştir⁶⁸.

Alkollü içeceklerle ilgili başka bir konu bunlardan alınan verginin düşürülmesi şeklinde olmuştur. Alkollü içecekler konusunda kaçakçılığı önlemek amacıyla alınan vergi düşürülmüştür. Fakat belediyelerin aldığı Oktrova Kanunu'nun⁶⁹ neticesinde alınan oktrova vergisi yüzünden bu zamlar devam etmekte ve kaçakçılığın önüne geçilememektedir. Kaçakçılığı önlemek amacıyla alınan tedbirlerin fiiliyata geçmesi için Muvazene-i Umumiye Kanunu'na bir madde eklenmiştir. İktisat Vekili olarak Hasan Bey, kaçakçılığa engel olmak için bu

⁶¹ TBMMZC, Devre:2, c. 1, 30.3.1341, 89. İctima, s. 271.

⁶² Abdullah Mutlu, *Tanzimattan Günümüze Türkiye'de Vergilere Zihniyetinin Gelişimi*, Ankara, 2009, T.C Maliye Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı Yayını No:2009/390, s.77

⁶³ Kazanç Vergisi uygulaması, başlangıcında geniş tutulması nedeniyle başarısız olan beyan usulü, bir yıl sonra, sadece şirketler için zorunlu hale getirildi ve geriye kalan yükümlüler karine ve götürü usule göre vergilendirilmeye başlanmıştır. Ancak vergi kanununun bazı hükümlerinin belirsiz olması, kimin yükümlü olduğunun açıkça bilinmemesi, vergi denetimine ait hükümlerin yetersizliği ve beyan usulünün yükümlülerin zarar bildirmesi halinde vergilendirme dışında kalmalarına neden olması götürü ve karine usulüne göre kazanç vergisi ödeyenlerin daha fazla vergi ödemesine yol açmıştır. Ortaya çıkan bu sorunları çözmek amacıyla, 1935 yılında, vergi güvenlik tedbiri olarak beyannameli yükümlüler için asgari yükümlülük uygulamasına gidilmişse de vergi sistemini modernleştirmeyi hedefleyen kazanç vergisi uygulaması başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Bakınız: İsmail Türk,

"Cumhuriyet Döneminde Vergi Sistemimizin Gelişmesi", *Atatürk Üniversitesi SBF Dergisi*, c. 36, s.1, Erzurum, 1981, s. 341.

⁶⁴ TBMMZC, Devre:2, c.1, 1.2.1926, 48. İctima, s. 24.

⁶⁵ BCA, Bakanlar Kurulu Kararları, Dosya N:172-4, 19 Ağustos 1926, Karar no:168

⁶⁶ Kazım Öztürk, *a.g.e*, c:1, s.493

⁶⁷ Sinan Demirbilek, "Tek Parti Döneminde İnhisarlar (1923-1946)", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, XII/24, (2012/Bahar), s. 212.

⁶⁸ TBMMZC, Devre:2, c. 1, 1.4.1341, 91. İctima, s. 8.

⁶⁹ Oktrova, şehir ve kasabalara ticaret amacıyla getirilen her türlü eşyadan alınan vergi için kullanılan bir tabirdir. Osmanlı belgelerinde giriş resmi demek olan resm-i duhuliyê, bac resmi, bac-ı bazar resmi ve XIX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren ise oktrova resmi şeklinde çok çeşitli isimler altında zikredilmektedir. bkz. Mehmet Süme, "Osmanlı Vergi Uygulamalarına Bir Örnek: Oktrova Resmi", *Belleten*, LXXX/288, (2016 Ağustos), s. 532.

değişikliğin yapıldığını 8 Nisan 1925 tarihli Meclis Genel Kurulu oturumunda yaptığı konuşmayla şöyle açıklamaktadır;

“Malûmu âliniz olduğu veçhiyle Oktrova resminin ne nisbette alınacağına dair Belediye Kanunu ile beraber geçen sene burada bir liste çıkarttık. Belediyelerin alelumum meşrubatı küüliye üzerine vaz edecekleri resim hakkında salâhiyeti o kadar vasidir ki: Meselâ, biranın bir şişesinden on beş kuruş Oktrova alıyorlar. Halbuki Heyeti Celile tahattur buyurur, ispiro ve meşrubatı küüliye resmini bir kanunla burada tenzil ettik. Resim gayet ağır olduğu için hemen hemen istihlâkâtı umumiyenin ekseriyeti azimesi kaçak haline geldi. Resimden hazine fedakârlık etti. Kaçakçılığın önü alınsın diye resmi indirdik. Halbuki Oktrova Kanunu ile verilen salâhiyeti vasai baki kaldıkça bu zammı şimdi belediyeler yapmaktadır. Kaçakçılığın meni için Hükümetin yaptığı tenzili resim, netice itibariyle sıfıra müncer olmuştur. Çünkü kaçakçılık devam ediyor. Ne belediyeler müstefit oluyor ve ne de onların zammı dolayısıyla Hazine kendisine ait olan resmi cibayet ediyor. Şu halde düşündük ki: Belediyeler de bu madde üzerinden müstefit olsun. Resme mütehammil olan bir şeydir. Mevad-ı mükeyyefedendir, onun için tahdit edelim. Yani belediyelerin aldıkları resim bir nisbeti muayyene dahilinde olsun ki resim dolayısıyla yeniden kaçakçılığa meydan vermeyelim. Maksat bundan ibarettir.”⁷⁰

1926 yılında Romanya Petrol Kanunu esas alınarak hazırlanan 792 sayılı “Şeker, Petrol ve Benzin Kanunu” çıkarılmıştır. Kanunla Osmanlı döneminde verilen petrol ruhsatlarının birçoğu iptal edilmiş ve yurt dışından uzmanlar getirilmiştir. Kanunun görüşmelerinde Hasan Saka, hükümete ait olan petrol inhisarının/tekelinin gelirlerinin Maliye Hazinesine aktarılmasını istemektedir;

“Zannediliyor ki, Petrol İnhisarı şimdi bu kanunla tesis ediliyor. Hayır efendiler! öyle değildir. Memlekette Petrol İnhisarı müesses ve mevcuttur. Yalnız fiilî bir inhisar vardır. Lâyihâ, bu fiilî inhisarı kanunî şekle sokmaktadır. Fiilî inhisarın menafî! başkalarına, kanunî inhisarın menafîi hazine-i hükümete aittir.” demiştir. Sözlerine devamla; “Arz ediyorum ki inhisar fiilen mevcuttur. Müsaade buyurursanız bu parayı Hazine-i maliyeye alalım. Bunda isabet olur.”⁷¹

Kabul edilen Petrol ve Benzin Kanunu'na göre Türkiye sınırları içerisinde bütün petrol ve benzeri madenlerin çıkarılması ve işletilmesi hakkı Maadin Kanunu'na tâbi olmak üzere hükümete verilmiştir. Petrol

ve benzin ithal etmek yalnızca Hükümet'in tekelinde olmuştur⁷².

Hasan Bey'in İktisat ve Ticaret Vekili olarak son icraatı, Türkiye Seyrisefain İdaresi'nin 1925 yılında Maliye Bütçesinden hükümet hesabına nakliyat için 850 bin lira avans aldığına dair 28 Şubat 1926 tarihli Meclis görüşmelerindeki konuşması olmuştur:

“Efendim, Rasih Beyefendinin Seyri Sefain bütçesi ile, Akdeniz sahillerindeki başlıca üç Vilâyetin hizmeti nakliyesine ait metalibatında Maliye Vekâletime ait hususat olduğu için bazı maruzatta bulunmağa mecbur oldum. Geçen sene Maliye bütçesine bir milyon iki yüz elli bin lira konmuş, seyrisefain de ondan evvelki sene hükümet hesabına nakliyat için avans olarak aldığı (850) bin lira mahsup edildiği gibi, mütebaki parayı da nakden almıştır.”⁷³

5. SONUÇ

Türkiye Cumhuriyeti'ni kuranlar büyük mücadeleler vermişlerdir. Onların inanç ve kararlılıkların halkın desteği ile birleşince bütün zorluklar bir bir aşılarak yeni bir Türk Devleti meydana getirilmiştir. Mustafa Kemal Atatürk'ün liderliğinde yürütülen kurtuluş ve kuruluş mücadelesinde ilk günlerden itibaren yanında olan, devrimlerine katkıda bulunan mesai arkadaşlarından birisi de Hasan Saka'dır.

1908 Hürriyet İnkılabı'nın Avrupa'ya eğitim için gönderdiği öğrencilerden biri olan Hasan Saka, aldığı eğitim ile Avrupa ile ülkemiz arasında köprü kurmuş seçkin devlet adamlarımızdan birisidir. 1919 yılında son Osmanlı Mebusan Meclisi'nde Trabzon mebusu olarak başlayan Parlamento hayatı 23 Nisan 1920'de Mustafa Kemal Paşa'nın kurduğu Büyük Millet Meclisi'nde devam etmiştir.

Birinci Dönem TBMM'de görev alan milletvekilleri hem Milli Mücadele'nin askeri safhasında cephelede, hem de Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri içerisinde çalışarak yakın tarihimizde önemli izler bırakmışlardır. Bu dönem içerisinde Trabzon mebusu olarak Hasan Bey de, Mecliste oldukça etkili ve faal bir siyasetçi olarak İktisat ve Maliye Vekilliği'ndeki göreviyle, çeşitli komisyonlardaki çalışmaları ve Lozan Görüşmelerinde Başdelege İsmet Bey'in iki yardımcısından birisi olarak katılmasıyla önemli işlere imza atmıştır. Hasan Bey vermiş olduğu kanun teklifleri, takrirler, diğer milletvekillerinin verdikleri tekliflere katılımı ayrıca Mecliste yapmış olduğu konuşmalar ile ülkenin içerisinde bulunduğu zor durumdan kurtarılması için önemli katkılarda bulunan bir vekil olmuştur. Birinci Dönem TBMM Genel Kurulu toplantılarında 62 konuşması bulunmaktadır.

⁷⁰ TBMMZC, Devre:2, c.17, 8.4.1341, 97. İçtima, s. 181.

⁷¹ TBMMZC, Devre:2, c:2, 25. 1. 1926, 45. İçtima, s. 253.

⁷² Sinan Demirbilek, a.g.m, s.219

⁷³ TBMMZC, Devre: 2, c: 7, 28.2.1926, 63. İçtima, s. 381.

1923 seçimleri sonucunda 11 Ağustos 1923'te açılan II. TBMM'ye yine Trabzon mebusu olarak giren Saka, 29 Ekim 1923'teki Cumhuriyetin ilanının ertesi gününde İsmet (İnönü) Bey'in başkanlığında kurulan ilk Cumhuriyet kabinesinde yer alarak Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk İktisat Vekili olmuştur. Bu görevinde yaptığı çalışmalarla çağdaş maliye ilkelerinin yerleşmesine öncülük etmiştir. II.Meclis'te İktisat Vekilliğinin yanısıra Ticaret ve Maliye Vekillikleri görevinde de bulunan Hasan Bey'in bu süreçte Meclis Genel Kurulu'nda çeşitli konular hakkında 94 konuşması bulunmaktadır.

Hasan Saka'nın ikinci İktisat Vekilliği Kurtuluş Savaşı'ndan sonraki yeni devletin inşa sürecinde yer alması açısından zorlu bir dönem olmuştur. Gelirlerin yetersizliğine karşın harcama kalemlerinin fazlalığı, Osmanlı Devleti'nin bıraktığı ekonomik mirasın sorunlarının çözümlenmesi zorunluğu, Türk-Rum nüfus mübadelesinin ağır şartları altında zorlanan İktisat Vekâleti, Hasan Saka'nın yönetiminde eldeki kısıtlı imkânlarla çalışmalarını sürdürmüştür. Bir yandan Mübadillerinin yerleştirilmesi ve kendilerine yeter bir duruma getirilmesine çalışılırken diğer taraftan da Türk çiftçisine destek olunmaya çalışılmıştır. Toprağın ekebilecek tohum almaya maddi durumu elverişli olmayan ihtiyaç sahibi çiftçilere ücretsiz yasa bedeli sonradan Ziraat Bankası'na ödenmek üzere tohumlar dağıtılmış, ağnam vergisi yeniden düzenlenmiş, Ziraat Bankası'nın desteği ile düşük faizli, uzun ödeme planlı tarım kredileri verilmiştir. Yeni tarım tekniklerinin öğrenilmesi için yurt dışından uzmanlar getirtilmiş, yurt dışına öğrenciler gönderilmiş, yeni ziraat mekteplerinin açılması sağlanmıştır. Ayrıca Fransızların Adana'daki işgal döneminde zapt ve müsadere ettikleri malların bedelleri Adana'daki ziraatın geliştirilmesi için harcanmıştır.

Tarım kesimini desteklemek için atılan bir diğer önemli adım ise çiftinin sırtından ağır bir yük teşkil eden Aşar vergisinin kaldırılması olmuştur. Genel bütçenin ¼'nü oluşturan bu verginin kaldırılmasından doğan gelir kaybını telafi edebilmek için temettü vergisi, kazanç vergisine dönüştürülmüş, mahsulat-ı araziye vergisi konulmuşsa da bir süre sonra kaldırılmıştır. Hasan Saka'nın başındaki İktisat Vekâleti'nin diğer faaliyetleri arasında ise Madenler konusundaki çalışmalar dikkati çekmektedir. Ergani bakır madeni, Ereğli kömür havzası ve Zonguldak kömür havzalarında yeni düzenlemeler yapılmıştır. Ayrıca Osmanlı döneminden beri yurt dışında büyük talep gören Batı Anadolu halıcılığının yeniden canlandırılması ve ithalatı gerekli malzeme tedariki konusunda gümrük vergisinde kolaylıklar sağlanmıştır.

KAYNAKÇA / BIBLIOGRAPHY

I. RESMÎ YAYINLAR

- Medis-i Mebusan Zabıt Ceridesi, (IV.Dönem), C:1, (TBMM Açık Erişim)
- TBMM Zabıt Cerideleri (I. Dönem), C.11-16, Ankara, 1958
- TBMM Zabıt Cerideleri (I. Dönem), C.18-19, Ankara, 1959
- TBMM Zabıt Cerideleri (II. Dönem), C.3-5, Ankara, 1968
- TBMM Zabıt Cerideleri (II. Dönem), C.9, Ankara, 1975
- TBMM Zabıt Cerideleri (II. Dönem), C.16-17-18, Ankara, 1976
- TBMM Zabıt Cerideleri (II. Dönem), C. 21, Ankara, 1977
- TBMM Albümü (1920-2010), C. 1, Ankara, 2010, TBMM Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü Yayınları
- Milletvekili Seçimleri, 1923-2010, TÜİK Yayınları, Ankara, 2010
- BCA, Bakanlar Kurulu Kararları, Dosya N:172-4, 19 Ağustos 1926, Karar no:168

II. KİTAP ve MAKALELER

- Ağaoğlu, Samet, Kuvayı Milliye Ruhu, Birinci Türkiye Büyük Millet Meclisi, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2011
- Akan, Hatice, "Erken Cumhuriyet Döneminde Bir Yolsuzluk Olayı: Ali Cenani Bey Davası", Sosyal ve Kültürel Araştırma Dergisi, c.2, sayı :3, 2016, s. 138.
- Akın, Rıdvan, TBMM Devleti(1920-1923) Birinci Meclis Döneminde Devlet Erkleri ve İdare, İletişim Yayınları, 3.Baskı, İstanbul, 2014
- Akşin, Sina, İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele, c:1, Kültür Yayınları, Ankara, 1998
- Aybars, Ergun, Türkiye Cumhuriyeti Tarihi, I, Ege Üniversitesi Yayınları, İzmir, 1986
- Çoker, Fahri, Türk Parlamento Tarihi, Milli Mücadele ve TBMM I. Dönem (1919-1923)c. 1, 3, TBMM Vakfı Yayınları, Ankara, 1995
- Demirbilek, Sinan, "Tek Parti Döneminde İnhisarlar (1923-1946)", Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi, sayı: XII/24, (2012/Bahar), İzmir
- Demirel, Ahmet, Tek Parti İktidarı Türkiye'de Seçimler ve Siyaset (1923-1946), İstanbul, 2018
- Demirel, Ahmet, Birinci Meclis'te Muhalefet İkinci Grup, İstanbul, 1994
- Demirel, Ahmet, İlk Meclis'in Vekilleri, Milli Mücadele Döneminde Seçimler, İletişim Yayıncılık, İstanbul, 2010

- Eroğlu, Hamza, Türk Devrim Tarihi, Senem Matbaası, Ankara, 1981
- Doğru, Cem, "Millî Mücadele Döneminde Ekonomiye Verilen Önem; İktisat Vekâleti'nin Kurulması (1920-1922)", Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, c. 9, sayı.3, İzmir, 2007
- Erdilek, Neşe, "Hükümetler ve Programları", Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi, C.IV, İletişim Yayınları, İstanbul, 1985
- Ezherli, İhsan, Türkiye Büyük Millet Meclisi(1920-1923) ve Osmanlı Meclisi Mebusanı(1877-1920), TBMM Kültür ve Sanat Yayınları, Ankara, 1988
- Goloğlu, Mahmut, 1920 Üçüncü Meşrutiyet, Birinci Büyük Millet Meclisi, İletişim Yayıncılık, İstanbul, 2014
- Güneş, İhsan, Birinci TBMM'nin Düşünce Yapısı(1920-1923), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 1997
- Gürlek, Cemal, "Örnek Olmak", Hasan Saka'ya Armağan, Yay. Haz. Rahmi Kumaş-Yasemin Doğanay, Birleşmiş Milletler Türk Derneği Yayınları: 23, Ankara, 1998, s. 111.
- Kemal Atatürk, Nutuk, Ankara, 1995, ATAM Yayını, Hazırlayan Zeynep Korkmaz
- Karpat, Kemal H., Kısa Türkiye Tarihi, Timaş Yayınları, İstanbul, 2012
- Kopar, Metin, "Atatürk Dönemi Deniz Taşımacılığı (1923-1938)", Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Yıl:8, s. 22, (Nisan 2016)
- Mutlu, Abdullah, Tanzimattan Günümüze Türkiye'de Vergileme Zihniyetinin Gelişimi, Ankara, 2009, T.C Maliye Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı Yayını No:2009/390
- Müderrişoğlu, Alptekin, "Kurtuluş Savaşı'nın Mali Kaynakları", Atatürk Yolu Dergisi, c.4, s.13, Ankara, 1994
- Nur, Dr.Rıza -Grace Ellison, İlk Meclisin Perde Arkası(1920-1923), Örgün Yayınevi, İstanbul, 2007
- Ozankaya, Özer, Cumhuriyet Çınarı, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1997
- Öztürk, Kazım, Türk Parlamento Tarihi, TBMM II.Dönem 1923-1927, c:1, TBMM Vakfı Yayınları No:1, Ankara, 1995
- Öztürk, Fatih, Hasan Saka (1885-1860), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Konya, 2006
- Selek, Sebahattin, Milli Mücadele, c:I, Örgün Yayınları, 2.Basım, İstanbul, 1982

Süme, Mehmet, “Osmanlı Vergi Uygulamalarına Bir Örnek: Oktruva Resmi”, Belleten, LXXX/288, (2016 Ağustos), , Ankara

Şapolyo, Enver Behnan, Mustafa Kemal ve Birinci Büyük Millet Meclisi Tarihçesi, Ülkemiz Yayınları, Ankara, 1969

Tunçay, Mete, T.C.’nde Tek-Parti Yönetimi’nin Kurulması (1923-1931), Cem Yayınevi, İstanbul, 1992

Türk, İsmail, “Cumhuriyet Döneminde Vergi Sistemimizin Gelişmesi”, Atatürk Üniversitesi SBF Dergisi, c. 36, s.1, Erzurum, 1981

Usta, Veysel, “Cumhuriyet Türkiyesi’nin Örnek Bir Devlet Adamı: Hasan Hüsnü Saka”, Hasan Saka’ya Armağan, Yay. Haz. Rahmi Kumaş-Yasemin Doğanay, Birleşmiş Milletler Türk Derneği Yayınları: 23, Ankara, 1998, s. 143

III. İNTERNET KAYNAKLARI

https://ipfs.io/ipfs/QmOP99yW82xNKPxXLroxj1rMYMGF6Grwjj2o4svsdmGh7S/out/A/T%C3%BCrkiye_e_konomi_bakanlar%C4%B1_listesi.html, 31.12.2020

https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/tutanak_dergisi_pdfler.mmb.birlesimler_diger_meclisler?v_medis=mmb&v_donem=4&v_ictima=f01 23.12.2020 Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi, 4.Dönem

https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/tutanak_dergisi_pdfler.meclis_donemleri?v_meclisdonem=0 23.12.2020, TBMM I. Ve II.Dönem Zabıt Cerideleri

https://www.tbmm.gov.tr/eyayin/GAZETELER/WEB/M_AZBATALAR/TBMM/d02/HT_413_1_2.pdf, 23.12.2020 Hasan Saka’nın II.Dönem TBMM Hal Tercümesi

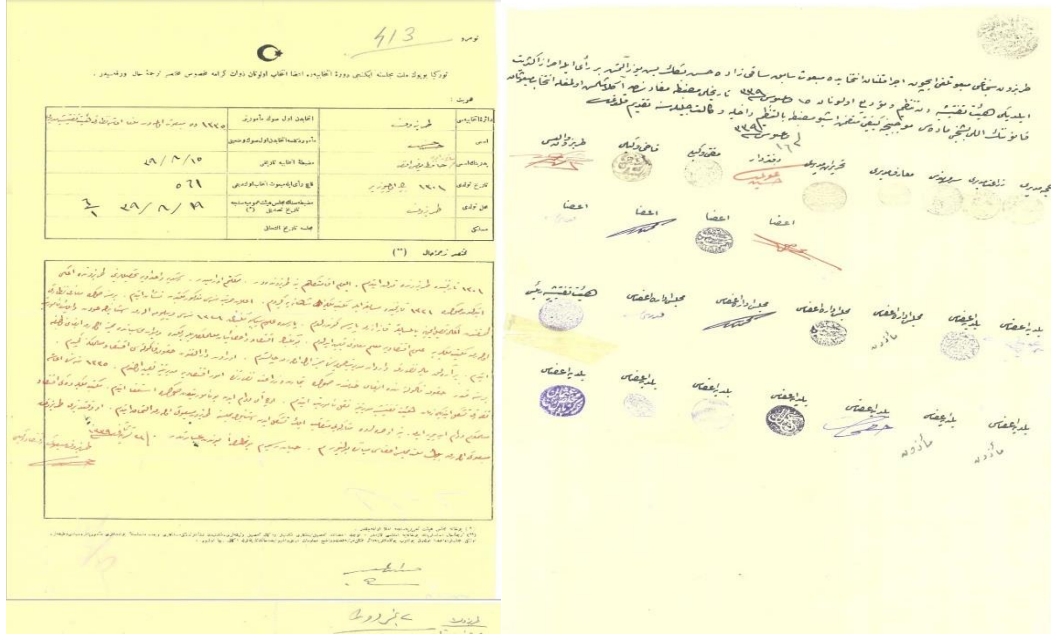
https://www.tbmm.gov.tr/eyayin/GAZETELER/WEB/M_AZBATALAR/TBMM/d02/SM_413_1_2.pdf, 23.12.2020 Hasan Saka’nın II.Dönem TBMM Seçim Mazbatası

<https://www.chp.org.tr/haberler/chp-tarihi>, 13.02.2021

EK BİLGİLER / APPENDIX

EK-1

HASAN SAKA'NIN II. DÖNEM TBMM HAL TERCÜMESİ ve SEÇİM MAZBATASI

Ek-2

HASAN SAKA'NIN II.TBMM'de İKTİSAT ve TİCARET BAKANLIKLARINDAKİ FAALİYETLERİNİN TOPLU LİSTESİ

1. Beyana ve Nutuklar:İktisat Vekaletine intihab edilmesi nedeniyle beyanati
2. Sualler İstizahlar ve Bunlara Verilen Cevaplar: Birtakım şirketlerle akdedilen ihtilafnamelerin meclise sevk edilmesine dair şifahi sual takriri
3. Söz Alanlar: Hini İşgalde Fransızların Adana'da zapt ve müsadere ettikleri emval ve eşya bedelinin Adana Ziraat ikmal ve ıslahına sarfı hakkındaki karar münasebetiyle
4. Söz Alanlar: İpekli mensucattan tarife-i umumiyedeki resmin 12 misli yerine 5 misli ahzi hakkında kanun teklifi münasebetiyle
5. Söz Alanlar: Mübadele, İmar ve İskan Kanunu münasebetiyle
6. Söz Alanlar: Muhtacın-i zürraa tohumluk olarak aynen veya bedelen ikraz olunmak üzere Ziraat Bankası'nun Hazine-i Maliyedeki matlubatına mahsuben iki milyon lira itası hakkındaki kanun münasebetiyle
7. Söz Alanlar: Bolu Mebusu Mehmed Vasfı Efendi'nin ağnam tadadının Nisanda icrasına dair şifahi cevabı münasebetiyle.
8. Söz Alanlar: İzmir Mebusu Şükrü Beyin, şirketlerle akdedilen itilâfnamelerin Meclise sevk edilmediğine dair sual takririne şifahi cevabı.
9. Söz Alanlar: Adliye Vekâletinin 1339 senesi bütçesine tahsisatı munzamına ilâvesine dair kanun münasebetiyle.
10. Söz Alanlar: Menteşe Mebusu Şükrü Beyin, mahsulât ve ihracatın himayesine dair sual takririne şifahi cevabı.
11. Söz Alanlar: Divan-ı Muhasebatın sureti intihabına dair kanun münasebetiyle.
12. Söz Alanlar: Ziraat Bankasının 1339 senesi Bütçe Kanunu münasebetiyle.
13. Söz Alanlar: Ziraat Bankası hesab-ı katisinin biran evvel tanzimine dair takrir münasebetiyle.
14. Söz Alanlar: Ziraat Bankası Müdürü Umumilik maaş ve muhassetatının suret-i ifası hakkındaki tezkere münasebetiyle.
15. Söz Alanlar: İstanbul Mebusu Yusuf Akçura Beyle rüfekasının, Şark şimendifer amelesinin grevi hakkındaki suali münasebetiyle
16. Söz Alanlar: Ziraat Bankası Müdürü Umumisine sarahati kanuniyeye muhalif olarak verilen maaş ve tahsisatı fevkalâde mecmuasının, hatayı vakı tashihen Heyeti Vekileye tanzim ettirilmesi hakkında karar münasebetiyle.

17. Söz Alanlar: Amasya (Sabık) Mebusu Ömer Lûtfi Beyin, şirketlerde Türkçe istimali hakkındaki teklifinin şayanı müzakere olduğuna dair mazbatası münasebetiyle.
18. Söz Alanlar: Kastamonu Mebusu Hasan Fehmi Efendi ile Mehmed Fuad Beyin, muhtacini zürraa tâvizin tohumluk, çift hayvanatı ve alâti ziraiye için verilen tahsisatın sureti tevziine dair, sualine cevabı.
19. Sualler İstizahlar Ve Bunlara Verilen Cevaplar: Ve Rüfekasının, üzüm kutuları imal olunacak ecnebi kerestelerin kabulü muvakkat usulüyle bilâresim ithali esbabına dair suali ve İktisat Vekili Hasan Beyin tahriri cevabı
20. Söz Alanlar: Kastamonu Mebusu Mehmed Fuad Beyin, tohumluk tevziatı hakkında iktisat Vekili Hasan Beyden istihzah takriri münasebetiyle.
21. Söz Alanlar: Ticareti Berriye Kanununun faslı salisinin üçüncü maddesine müzeyyel lâyiha kanuniye münasebetiyle.
22. Sualler İstizahlar Ve Bunlara Verilen Cevaplar: Saruhan Mebusu Edhem Beyin, halıcılığın istikbalini temin için ne gibi teşebbüsatta bulunulduğuna dair soru takriri ve İktisat Vekili Hasan Beyin tahriri cevabı.
23. Söz Alanlar: Ergani Mebusu Kâzım Vehbi Beyin, Ergani bakır madenlerinin vafına dair sualine cevabı.
24. Sualler İstizahlar Ve Bunlara Verilen Cevaplar: Ereğli havzası kömürlerinin nakliyesine dair Şifahi sualine İktisat Vekili Hasan Beyin cevabı.
25. Söz Alanlar: Zonguldak Mebusu Halil Beyin, Ereğli havzası kömürlerinin ücreti nakliyesine dair sualine cevabı.
26. Sualler İstizahlar Ve Bunlara Verilen Cevaplar: İzmir üzüm ve incir istihlâk kooperatif şirketinin talebettiği itibarın Ziraat Bankasınca küşadedilmemesi esbabına dair sualine İktisat Vekili Hasan Beyin şifahi cevabı.
27. Söz Alanlar: Kütahya Mebusu Ragıp Beyin, İzmir üzüm ve istihlâk kooperatifi şirketinin talebettiği itibarın Ziraat Bankasınca küşadedilmemesi esbabına dair sualine cevabı.
28. Söz Alanlar: Rize vilâyeti ile Borçka kazasında fındık, portakal, limon, mandalina ve çay yetiştirilmesi hakkında Lâzistan Mebusu Esad Beyin, teklifi kanunisi münasebetiyle.
29. Söz Alanlar: Ağnam sayım kanunu lâyihası ve teklifleri hakkında.
30. Söz Alanlar: Dersim Mebusu Feridun Fikri Beyin, amelenin terfi ve faaliyeti hakkındaki sualine cevabı.
31. Söz Alanlar: Evrakı naktiyenin şeraiti tesviyesinin tevhidini ve itibarın tezyidi ile ufaklık paraya olan ihtiyacın tehvinine dair Meskûkat darbı hakkındaki lâyiha kanuniye münasebetiyle.
32. Söz Alanlar: Denizli Mebusu Necip Ali Beyin, muzur hayvanların itlafı hakkındaki Kanunun tatbik edilmemesi esbabına dair sualine cevabı.
33. Söz Alanlar: Zonguldak Mebusu Tunalı Hilmi Beyin, Zonguldak kömür havzası hakkındaki sualine cevabı.
34. Söz Alanlar: Belediye Vergi ve Resimleri hakkındaki kanun lâyihası münasebetiyle.
35. Söz Alanlar: Türkler ve Türk şirketleri tarafından iştirah olunan buharlı sefağın Gümruk Resminden istisnasına dair kanun teklifi münasebetiyle.
36. Söz Alanlar: 1340 senesi Bütçe kanun lâyihası münasebetiyle.